

MASARYKOVA UNIVERZITA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra historie

**Formy lidové zbožnosti ve vybraných farnostech
města Brna**

Diplomová práce

Brno 2019

Vedoucí práce:
ThLic. Marek Hlávka

Autor práce:
Bc. Veronika Zemanová

Bibliografický záznam

ZEMANOVÁ, Veronika. *Formy lidové zbožnosti ve vybraných farnostech města Brna: diplomová práce*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, Katedra historie, 2019, 67s. Vedoucí diplomové práce ThLic. Marek Hlávka.

Anotace

V diplomové práci „Formy lidové zbožnosti ve vybraných farnostech města Brna“ je cílem představení pojmů farnost, lidová zbožnost a primárně pak rozbor liturgického roku se zaměřením na lidovou zbožnost, která se na pozadí tohoto roku odehrává. Hlavním cílem praktické části je pak zmapování konkrétních forem lidové zbožnosti, které se odehrávají ve vybraných římskokatolických farnostech, kterými jsou farnost u sv. Tomáše, farnost Žabovřesky a farnost u kostela Nanebevzetí Panny Marie.

Annotation

The aim of the diploma thesis named "Forms of Folk Religiousness in the Representative Parishes of the City Brno" is a presentation of the terms parish, folk religiousness, and primarily the analysis of the liturgical year focused on folk religiousness that has been enacted in the background of this year. The main objective of the practical part of the thesis is mapping out the particular concepts of folk religiousness taking place in the selected Roman Catholic parishes namely: Saint Thomas parish, Žabovřesky parish and the parish at the church Assumption of the Virgin Mary.

Klíčová slova

farnost, liturgický rok, lidová zbožnost, Brno, salesiáni, jezuité

Keywords

parish, liturgical year, folk religiousness, Brno, salesian, jesuit

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně, s využitím pouze citovaných pramenů, dalších informací a zdrojů v souladu s Disciplinárním řádem pro studenty Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

V Brně dne 28. března 2019

Veronika Zemanová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce ThLic. Marku Hlávkoví za jeho ochotu, cenné připomínky a laskavý přístup.

Velké díky patří také mé rodině – za velkorysou a trpělivou podporu, kterou mi věnovali po celou dobu mého studia.

ÚVOD.....	7
1.POJMY	8
1.1.Farnost.....	8
1.1.1.Město Brno jako součást brněnské diecéze	11
1.2.Lidová zbožnost.....	14
1.2.1.Terminologie.....	15
1.2.2.Lidová zbožnost v církevních dokumentech.....	17
1.2.3. Jazyk lidové zbožnosti	17
1.3.Liturgický rok	19
1.4.Projevy lidové zbožnosti v rámci liturgického roku	21
1.4.1. Doba adventní	21
1.4.2. Doba vánoční	23
1.4.3. Doba postní	28
1.4.4. Svatý týden.....	30
1.4.5. Velikonoční triduum	31
1.4.6. Zelený čtvrtek	31
1.4.7. Velký pátek	32
1.4.8. Bílá sobota	33
1.4.9. Neděle Zmrtvýchvstání Páně	34
1.4.10. Doba velikonoční	34
1.4.12. Liturgické mezidobí	37
1.2.13. Poutě	39
2. KONKRÉTNÍ PROJEVY LIDOVÉ ZBOŽNOSTI VE VYBRANÝCH FARNOSTECH	40
2.1. Římskokatolická farnost při kostele svatého Tomáše.....	40
2.1.1. Doba adventní	41
2.1.2. Doba vánoční	42
2.1.3. Doba postní	44
2.1.4. Svatý týden.....	44
2.1.5. Doba velikonoční	45
2.1.6. Liturgické mezidobí	45
2.1.7.Poutě	46
2.3. Římskokatolická farnost u kostela Panny Marie Pomocnice Křesťanů.....	46
2.3.1. Doba adventní	47
2.3.2. Doba vánoční	48
2.3.3. Doba postní	49
2.3.4. Svatý týden.....	50

2.3.5. Doba velikonoční	50
2.3.6. Liturgické mezidobí	51
2.3.7. Poutě	51
2.3.8. Jiné	51
2.4. Římskokatolická duchovní správa u kostela Nanebevzetí Panny Marie	52
2.4.1. Doba adventní	54
2.4.2. Doba vánoční	54
2.4.3. Doba postní	55
2.4.4. Svatý týden.....	55
2.4.5. Doba velikonoční	55
2.4.6. Liturgické mezidobí	56
2.4.7. Poutě	56
3. SROVNÁNÍ LIDOVÉ ZBOŽNOSTI V JEDNOTLIVÝCH FARNOSTECH	57
ZÁVĚR	62
SEZNAM LITERATURY	64
SEZNAM ZKRATEK	67

ÚVOD

Vedle oficiální bohoslužby, jak je definována a zaznamenána v liturgických knihách schválených papežem nebo biskupy, existují dále pestré projevy křesťanské zbožnosti širokých lidových vrstev, ať už v obcích, společenstvích nebo v rodinách. Souhrnně jsou označovány výrazem lidová zbožnost. Patří k ní náboženské zvyky a tradice. Lidová zbožnost je nástrojem, který může během liturgického roku oficiální liturgii kvalitně doplňovat, obohacovat a víru člověka přirozeně prohlubovat. Diplomová práce *Formy lidové zbožnosti ve vybraných farnostech města Brna* si klade za cíl pokusit se zmapovat v současnosti uskutečňovanou lidovou zbožnost ve farnosti při kostele sv. Tomáše, ve studentské farnosti při kostele Nanebevzetí Panny Marie a ve farnosti Žabovřesky. Tyto tři farnosti byly vybrány na základě předpokladu, že každá farnost se svým vlastním specifickým způsobem zaměřuje na člověka v určité fázi jeho životního vývoje. Vzhledem ke studiu na Pedagogické fakultě považuji za užitečné zmapovat místa, která jsou potenciálně vhodná pro duchovní rozvoj předškolních dětí, žáků, studentů i dospělých.

První část práce si klade za cíl vymezit klíčové pojmy pro diplomovou práci, kterými jsou farnost, lidová zbožnost a liturgický rok. Ve druhé části, která je pojata prakticky, je velmi krátce načrtnuta historie a současnost analyzovaných kostelů, případně organizací, které se aktivně na chodu farnosti a jejího směřování významně podílí. Praktická část dále obsahuje jednotlivé konkrétní formy lidové zbožnosti ve vybraných farnostech tak, jak jsou postupně během liturgického roku uskutečňovány. Cílem práce tedy není mapování veškerých pastoračních aktivit, jako jsou farní plesy, společenství, katecheze aj. nýbrž přehled křesťanských projevů lidové vrstvy v jednotlivých farnostech, které oficiální liturgii doprovází. Podkladem, pro předloženou diplomovou práci, byla veškerá uvedená literatura. Informace k jednotlivým formám lidové zbožnosti v jednotlivých farnostech byly získány z dostupných zpravodajů, občasníků, farních kronik a osobními rozhovory s lidmi, kteří pravidelně do jednotlivých farností dochází.

1. POJMY

1.1. Farnost

„Pojem farnost je českým překladem latinského termínu *parochia* nebo i *paroecia*, vyvozeného z řeckého slova *paroikia*.“¹ Tímto termínem byl označován pobyt v cizině.² „Řecké sloveso *paroikein* znamenalo *bydlet vedle*.“³ Septuaginta chápe tento pojem jako „*pobyt v cizině bez plného občanského práva*.“⁴ Dle Slovníku křesťanské kultury je pojem farnost definován jako „*územní část diecéze s obcí věřících, kterou biskup svěřuje do péče faráře*.“⁵

Na farnost jako takovou můžeme nahlížet z více aspektů. Nelze přehlédnout, že je složenou skutečností oborů, jako jsou například sociologie, právo či teologie.

Snahy sociologicky popsat a hodnotit farnost poukazují na to, že je společenskou, formálně uspořádanou skupinou lidí, jednoduše tedy společenskou lidskou skutečností, která je díky mnoha svým charakteristickým prvkům schopna dynamicky působit na své členy a aktivizovat je. Na vzájemné vztahy členů náboženské obce mají vliv společně uznávané hodnoty: Kristova pravda a milost, které v oblasti motivace a aktivity hrají významnou roli. V pastorači tedy lze využít například psychodynamiku skupin působících v mnoha farnostech.⁶

Oproti dřívějšímu, tedy dobou před II. vatikánským koncilem, se dnes aspekty teologie a práva do jisté míry prolínají. Popisem farnosti z právního hlediska se zabývá kanonické právo a aplikuje její obecné teologické principy. Farnost je disciplinárním a administrativním zřízením církve. Od čtvrtého století vznikají nejdříve farnosti venkovské. Od desátého století farnosti ve městech. Tridentský koncil stanovil, že každá diecéze musí být rozdělena na farnosti a dále stanovil pro faráře pravidlo residence. Toto

---

¹ GÓRECKI, Edward. *Církev se uskutečňuje ve farnosti: kanonicko-pastorační příručka pro duchovní a laiky*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996, s.6.

² SOUČEK, Josef Bohumil. *Řecko český slovník k Novému zákonu*. Praha: KETF, 1973, s. 198.

³ GÓRECKI, Edward. *Církev se uskutečňuje ve farnosti: kanonicko-pastorační příručka pro duchovní a laiky*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996, s. 6.

⁴ SOUČEK, Josef Bohumil. *Řecko český slovník k Novému zákonu*. Praha: KETF, 1973, s. 198.

⁵ RAHNER, Karl a Herbert VORGRIMLER, *Teologický slovník*, Praha: Vyšehrad, 2009, s. 106.

⁶ GÓRECKI, Edward. *Církev se uskutečňuje ve farnosti: kanonicko-pastorační příručka pro duchovní a laiky*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996, s. 7.

potvrdil Kodex kanonického práva z roku 1917.⁷ Pro farnost před II. vatikánským koncilem bylo určujícím znakem územní vymezení. Naopak z pokoncilní teologie vyplývá důraz na společenství. Kodex kanonického práva z roku 1983 pak vidí církev jako lid Boží, tedy organismus. Z toho důvodu je v nynějším kodexu farnost označena nejprve jako organicky uspořádané společenství křesťanů, které má (ovšem nemusí mít) územní vymezení pro své působení.⁸

*„Farnost je určité, natrvalo zřízené společenství křesťanů v místní církvi, svěřené pod vedením diecézního biskupa do pastorační péče farářů, jako jejímu vlastnímu pastýři.“*⁹ Kodex stanovuje také praktické rozdělení farností na teritoriální a personální – *„Farnost ať je zpravidla územní (teritoriální) a zahrnuje věřící určitého území. Kde však je to užitečné, ať jsou sestaveny farnosti osobní, určované obřadem, jazykem, národností nebo jiným důvodem.“*¹⁰ Kodex kanonického práva se věnuje všem více i méně podstatným skutečnostem nutným ke správnému chodu farnosti. Ukládá povinnosti farářů a pojednává o funkcích jemu svěřených.

Na farnost se tedy nedá nahlížet jen jako na spontánní společenství. Můžeme ji chápat také jako instituční složku (farnost jako právní subjekt a její vztah k jiným právním subjektům), jindy jako společenství věřících, nebo je identifikována těmi, kteří ji nějakým způsobem reprezentují (farář, jáhen či v obci známí farníci).¹¹

Farnost je především teologickou skutečností, kterou se zabývá pastorální teologie. To, jak je pojmána farnost v současnosti, vychází zejména z eklesiologie II. vatikánského koncilu. V koncilních dokumentech je obsažena řada formulací, které poukazují na teologickou hloubku tohoto pojmu, plynoucí již z původního novozákonního chápání církve.

V konstituci o posvátné liturgii *Sacrosanctum concilium* se první kapitola zabývá rozvojem liturgického života farnosti. *„Ve své diecézi nemůže biskup vždy a všude stát*

---

⁷ Srov. Codex Iuris Canonici 1917, Benedikt XV., Friburg: B. Herder, 1918, s. 216.

⁸ Srov. HOJDA, Jan. *Farnost na přelomu století: teologická reflexe: [sborník přednášek]*. Svitavy: Trinitas, 2000, s. 68.

⁹ *Kodex kanonického práva: Úřední znění textu a překlad do češtiny: Latinsko-české vyd. s věc. rejstř.* Praha: Zvon, 1994, 515 §1.

¹⁰ *Kodex kanonického práva: Úřední znění textu a překlad do češtiny: Latinsko-české vyd. s věc. rejstř.* Praha: Zvon, 1994, 518.

¹¹ Srov. HOJDA, Jan. *Farnost na přelomu století: teologická reflexe: [sborník přednášek]*. Svitavy: Trinitas, 2000, s. 68.

osobně v čele všeho svého lidu, proto si ji musí nutně rozdělit do jednotlivých obcí. Mezi nimi mají přední místo farnosti, zřízené v jednotlivých místech pod vedením duchovního správce, zastupujícího biskupa. Tyto obce představují do jisté míry celou viditelnou církev, žijící po celém světě¹². Dokument na tomto místě připomíná ideální řešení, aby se každou neděli scházeli věřící se svým biskupem ke slavení eucharistie. Otcové koncilu jsou si však vědomi, že všední realita církevního života je jiná.¹³ „To je důvod, aby se prohluboval farní liturgický život a jeho vztah k biskupovi v myšlení a v praxi věřících i duchovních. Ať se usiluje o to, aby rostlo vědomí farního společenství, zvláště při společném slavení nedělní mše.“¹⁴ Ze všech koncilních dokumentů se farnosti věnuje nejvíce dekret O apoštolátu laiků. V části o církevní obci je vyzdvížena důležitost účasti laiků, kteří by se měli aktivně podílet na životě a činnosti církve. Dekret tvrdí, že „uvnitř církevních obcí je jejich činnost tak nutná, že apoštolát pastýřů bez ní většinou nemůže dosáhnout svého plného účinku.“¹⁵ Členové obce jsou vyzýváni k účasti na liturgickém životě své obce, k přivádění (třeba i velmi vzdálených) lidí k církvi, či k usilovné spolupráci při hlásání Božího slova, zejména katechetickou výukou.¹⁶ Za viditelný příklad celkového apoštolátu církve dekret považuje začlenění každé lidské odlišnosti, která se v obci vyskytuje, do církevní univerzality. Každý laik ať dostane svou funkci a pracuje v co nejtěsnějším spojení se svými kněžími. Podle svých sil ať vynaloží co největší snahu k podpoře všech apoštolských a misijních podnikání své církevní rodiny.¹⁷ Soustavně ať pěstují porozumění pro diecézi, jejíž je farnost jakoby buňkou, a na vyzvání svého pastýře ať jsou ochotni nasadit síly i pro diecézní akce. Aby se mimoto vyšlo vstříc potřebám velkých měst a venkova, ať svou spolupráci neomezují na úzké hranice farnosti nebo diecéze, nýbrž ať se jí snaží rozšířit na široké pole mezifarnostní, mezidiecézní,

---

¹² *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, SC 42.

¹³ Srov. POLC, Jaroslav. *Posvátná liturgie*: Řím: Křesťanská akademie, 1981, s. 370-371.

¹⁴ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, SC 42.

¹⁵ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, AA 10.

¹⁶ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, AA 10.

¹⁷ Srov. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, AA 10.

celonárodní i mezinárodní.¹⁸ Dekret *Apostolicam actuositatem* neopomíjí ani materiální či osobní pomoc, kterou má laik poskytnout, je-li to třeba. „*Pro křesťany je přece povinností a ctí vracet Bohu část toho dobrého, co od něho přijali.*“¹⁹ Dekret farnost zmiňuje také v části, ve které se věnuje problematice vykonávání apoštolátu. Výchova k apoštolátu má dle dekretu začínat již v raném dětství, utužovat se při dospívání a samozřejmostí je pak její zdokonalování po celý život. Rodiče mají děti vést dostatečně duchovně tak, aby poznaly Boží lásku ke všem lidem a byly připraveny postarat se o hmotné i duchovní potřeby bližního.²⁰ „*Rovněž mají být děti vychovávány k tomu, aby přerůstaly hranice rodiny a otvíraly se jak církevním, tak světským formám společenského života. Do místní farní obce ať jsou přijaty tak, aby si uvědomily, že jsou živými a činnými členy Božího lidu. Kněží mají mít na zřeteli výchovu k apoštolátu při katechezi a službě slova, při vedení duší i při jiných pastoračních úkonech.*“²¹ Dekret o pastýřské službě biskupů v církvi *Christus Dominus* pak pojednává o vedení farnosti. Konkrétně o jmenování, přeložení a odchodu farářů.²² Opomenuta není ani problematika zřizování či rušení farnosti, o tom mluví dekret jasně – „*Spása duší má být rozhodujícím důvodem pro zřízení nebo zrušení farností a pro jiné podobné změny; ty může biskup provést z vlastní pravomoci.*“²³

1.1.1. Město Brno jako součást brněnské diecéze

Město Brno patří do diecéze brněnské, která je součástí Moravské církevní provincie. Současným sídelním biskupem brněnské diecéze je Mons. ThLic. Vojtěch Cíkrle, od května roku 2016 je pomocným biskupem Mons. Ing. Mgr. Pavel Konzbul, Dr. od 4. února zastává úřad generálního vikáře.

---

¹⁸ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, AA 10.

¹⁹ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, AA 10.

²⁰ *Srov. Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, AA 30.

²¹ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, AA 30.

²² *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, ChD 31.

²³ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, ChD 32.

Rozloha brněnské diecéze je 10 597km². Kraje, na jejichž území se diecéze rozkládá jsou kraj Jihomoravský a Vysočina. Kraje, do jejichž území diecéze zasahuje jsou Jihočeský, Pardubický a Olomoucký. Diecéze je rozdělena na 20 děkanátů a 449 farností. Počet římskokatolických věřících podle sčítání lidu z roku 2001 činil 533 250 osob. Z celkového počtu zde žijících obyvatel, který činil 1 354 361, je to tedy 39,4 procent katolíků.²⁴ Katedrála svatých Petra a Pavla je hlavním chrámem diecéze. U katedrály byla zřízena exemptní farnost Brno – dóm. Stejně tak jsou hlavními patrony diecéze apoštolové sv. Petr a sv. Pavel. Za další ochránce jsou považováni především sv. Cyril a sv. Metoděj, dále pak sv. Václav, sv. Vít a sv. Vojtěch.²⁵ Na průčelí katedrály svatých Petra a Pavla je citát z Matoušova evangelia:²⁶

*Pojďte ke mně, všichni, kdo se lopotíte a jste obtíženi,
a já vás občerstvím. Vezměte na sebe má jho
a učte se ode mě, neboť jsem tichý a pokorný
srdcem, a naleznete pro své duše odpočinek.
Vždyť mé jho netlačí a mé břemeno netíží.*

Mt 11,28-30

Děkanství brněnské se skládá celkem z 28 farností. Většina z nich jsou farnosti teritoriální. Oficiální stránky biskupství uvádí tento seznam: Brno-Grohova, Bílovice nad Svitavou, Brno-Bystrc, Brno-Husovice, Brno-Komárov, Brno-Komín, Brno-Královo Pole, Brno-Křenová, Brno-Lesná, Brno-Lískovec, Brno-Líšeň, Brno-Obřany, Brno-Řečkovice, Brno-Staré Brno, Brno-sv. Augustin, Brno-sv. Jakub, Brno-sv. Janů, Brno-sv. Tomáš, Brno-Tuřany, Brno-Zábřdovice, Brno-Žabovřesky, Brno-Žebětín, Brno-Židenice, Ochoz u Brna, Vranov u Brna, Brno-Jezuité (kostel Nanebevzetí Panny Marie), Brno-sv. Leopold (hospitálský řád), Brno-sv. Maří Magdaléna.²⁷

---

²⁴ Srov. GERBRICH, Josef, Jiří DOFFEK a Jana SAŇOVÁ. *Katalog brněnské diecéze: neproměnná část*. Brno: Biskupství brněnské, 2007, s.11.

²⁵ Srov. GERBRICH, Josef, Jiří DOFFEK a Jana SAŇOVÁ. *Katalog brněnské diecéze: neproměnná část*. Brno: Biskupství brněnské, 2007, s.24.

²⁶ Srov. GERBRICH, Josef, Jiří DOFFEK a Jana SAŇOVÁ. *Katalog brněnské diecéze: neproměnná část*. Brno: Biskupství brněnské, 2007, s.9.

²⁷ Srov. Biskupství brněnské. *Biskupství brněnské: oficiální stránky brněnské diecéze* [online]. [cit. 2018-10-21].

Farnosti této rozsáhlé diecéze lze rozdělit na farnosti vyloženě typu městského (např. farnost u kostela sv. Tomáše), příměstského (např. farnost Řečkovice) a farnost vyloženě typu vesnického (např. Vranov u Brna). Z jiného pohledu pak na farnosti teritoriální a personální.

1.2. Lidová zbožnost

Výraz lidová zbožnost je českým překladem latinského *pietas popularis*. Tento termín reprezentuje rozmanité kultické projevy soukromé anebo společenské povahy, které se v oblasti křesťanské víry vyjadřují převážně zvláštními formami odvozenými z ducha lidu či národa a jeho kultury, a nikoliv prostředky posvátné liturgie.²⁸ Dle Martinka do pojmu lidová zbožnost zahrnujeme „*všechny společné projevy křesťanské spirituality, které nejsou organizovány a regulovány církví a nejsou tedy součástí liturgie. Tyto projevy jsou výsledkem spontánní lidové tvořivosti: někdy čerpají z nekřesťanských (pohanských) zdrojů, ale často také vycházejí z křesťanské liturgie a navazují na ni.*“²⁹ Lidová zbožnost je právem považována za opravdový poklad Božího lidu „*dokazuje totiž žízeň po Bohu, kterou mohou cítit jen prostí a chudí lidé. Vzbuzuje v nich velkodušnost, jež hraničí až s hrdinstvím, jde-li o vyznání víry. Přináší s sebou též vyvinutý smysl pro Boží vlastnosti, že totiž Bůh je naším prozřetelným Otcem a že jeho láska se mezi námi stále projevuje; plodí ctnosti, které se zřídka kdy pozorují, např. trpělivost, snášení kříže každodenního života, vnitřní svobodu, soucit s druhými a živou zbožnost.*“³⁰

Liturgie a zvyky patří těstě k sobě. Bez liturgie by neexistoval žádný církevní život, a bez obyčejů by bylo obtížné, ne-li vůbec nemožné, rozvíjet v obci pocit sounáležitosti. Zvyky a bohoslužba navzájem souvisejí jak svou podstatou, tak svým původem. Ve zvycích se rok Páně stává něčím důvěrně blízkým.³¹ V rámci roku Páně se zvyky vracejí do svého domova. Dá se říci, že by mělo být samozřejmostí, že nedělní slavení liturgie v obci při některých příležitostech a o některých dnech, přechází do mimoliturgické (či paraliturgické) slavnosti, kde se společenství, jenž bylo utvořeno kolem oltáře, navzájem spojuje v radostné a sváteční hře.³² Tyto výrazové formy křesťanského života, jsou označovány jako lidová zbožnost proto, že na Západě se od doby karolinské stávala oficiální bohoslužba pro prosté lidi stále nepřístupnější a nesrozumitelnější. Nakonec jim

---

²⁸ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 19.

²⁹ MARTINEK, Michael. *Přehled křesťanských církví a jejich aktivit v ČR*. Praha: Portál, 2016, s.179.

³⁰ PAVEL VI., Apoštolská exhortace *Evangelii nuntiandi*, čl.48.

³¹ RICHTER, Klemens. *Liturgie a život: co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie*. Praha: Vyšehrad, 1996. s.178.

³² Srov. RICHTER, Klemens. *Liturgie a život: co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie*. Praha: Vyšehrad, 1996. s.178.

zůstaly téměř jen mimoliturgické formy zbožnosti. Na Východě se církevní obce v takové míře liturgii neodcizily. Na jedné straně lidová zbožnost vyrůstá ze spoluprožívání liturgie. Na straně druhé je součástí přežívajících pozůstatků zvyklostí předkřesťanského náboženství. I to má pozitivní stránku, protože tím jsou mnohé přirozené podněty člověka svázány do jednoho vztahu ke Kristu a život přirozených společenství je spojen se zvěstí o Kristu. Církev se proto přizpůsobovala příslušným kulturám a částečně jim otevírala přístup do liturgie. Významná část dnešní oficiální liturgie je převzata z přirozené zbožnosti (například ranní a večerní chvály) a mimokřesťanských náboženských zvyklostí (Vánoce).³³

Je však vhodné neopomenout ani úskalí lidové zbožnosti, která dokáže liturgii narušovat. Již dříve často nebylo chápáno, jaký je smysl účasti na eucharistii. Namísto toho pokládali mnozí za důležitější účast na pobožnostech před vystavenou nejsvětější svátostí. Také některé svátky světců se považovaly za důležitější než i ty největší svátky Páně v liturgickém roce. Takto mohly lidové zvyky smyslu liturgie škodit, namísto aby ho podporovaly. Rozpad křesťanských tradic je patrný i v naší době. Nestačí slavit Mikuláše a mít v bytě adventní věnec nebo vánoční stromeček, ale předávat pravdu víry z generace na generaci. Přesto lze těchto obyčejů využít jako znamení křesťanské lidové zbožnosti, která zároveň odkazují ke smyslu liturgických slavností. Přistupovat ke světu s vírou – to musí být pravidlem křesťanského života v liturgii i mimo ni.³⁴

1.2.1. Terminologie

Západní místní církve se během svého vývoje vyznačovaly pestrostí, se kterou se různorodá vyjádření víry v Boha, lásky ke Kristu, vzývání Ducha Svatého, úcta ke svatým a mnoho dalšího zakořeňovala. To vše se projevovalo ve slavení liturgie i vedle něj, s prostotou i nadšením. V této kapitole tak dále následuje primární seznámení se s terminologií lidové zbožnosti.

Pobožnost

Prvotním významem slova je pozornost a odevzdanost člověka při modlitbě a bohoslužbě. Jako pobožnost jsou označovány především společné modlitby spíše

---

³³ Srov. BERGER, Rupert. *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008. s.556.

³⁴ Srov. RICHTER, Klemens. *Liturgie a život: co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie*. Praha: Vyšehrad, 1996. s.179.

lidového charakteru, mimo přísný rámec liturgie. Kořeny pobožností sahají do dob, kdy se lidé snažili nějakým způsobem participovat na jinak nesrozumitelné liturgické bohoslužbě. Dnes se některé pobožnosti konají s dovolením samotného Apoštolského stolce, jiné se svolením biskupů.³⁵ V brněnské diecézi jsou takovéto pobožnosti například v brněnské Loretě v kostele sv. Janů, kdy se o postní době konají Kajičné pobožnosti na Svatých schodech. Dalším příkladem mohou být Májové pobožnosti, jenž se odehrávají ve farnosti v Židenicích v kostele sv. Cyrila a sv. Metoděje.³⁶

Zbožnost

Význam slova byl původně synonymní s výrazy jako řádnost, statečnost, užitečnost. Až počátkem novověku postupně převládá význam náboženský – ve smyslu bázeň Boží, počestnost, poctivost před Bohem, uctivé smýšlení před Bohem a bohubilý život. Liturgická zbožnost je postoj a chování křesťana, který je formován velikonočním tajemstvím Krista.³⁷ Úkony zbožnosti čili *devotio* je označení vnějších praktik (například textů modliteb a zpěvů, zachovávání určitých dob a návštěv zvláštních míst, znamení, obyčejů a zvyků). Tyto praktiky jsou ožívány vnitřním postojem víry a ukazují zvláštní vztah věřícího k Božím osobám.³⁸

Lidová religiozita

Výrazem *religiositas popularis* je označována skutečnost, která se týká určité všeobecné skutečnosti: v srdci každého člověka, a stejně i v kultuře každého národa a v jejich kolektivních projevech je vždy přítomen náboženský rozměr. Touha každého národa vyjádřit kultickými prostředky svou celistvost, pojetí přírody, společnosti a dějin, je všudypřítomná. Tento pojem se nevztahuje nutně ke křesťanskému zjevení. Avšak v mnoha oblastech vytváří prostor pro jistý druh lidového katolicismu. V něm spolu

---

³⁵ Srov. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, SC 13.

³⁶ Srov. Biskupství brněnské. *Biskupství brněnské: oficiální stránky brněnské diecéze* [online]. [cit. 2019-1-21].

³⁷ Srov. BERGER, Rupert. *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 557.

³⁸ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 19.

existují prvky pocházející z náboženského vnímání života, z vlastní kultury určitého národa a z křesťanského zjevení.³⁹

1.2.2. Lidová zbožnost v církevních dokumentech

Konstituce o posvátné liturgii *Sacrosantum concilium* sice velice doporučuje nejrůznější formy pobožností křesťanského lidu, všechny by se však měly konat „se zřetelem k liturgickým dobám a v souladu s posvátnou liturgií. Z ní mají nějakým způsobem vycházet a k ní přivádět lid, neboť ona je svou povahou daleko převyšuje.“⁴⁰ Těžištěm je tedy liturgie církve v eucharistii, svátostech a v modlitbě hodinek. Kolem nich se má soustřeďovat všechno bohatství lidové zbožnosti, jenž liturgii doplňuje a je s ní spřízněno.

1.2.3. Jazyk lidové zbožnosti

Je mnoho způsobů, jak lidovou zbožnost vyjádřit. Veškeré vyjadřovací prostředky, ať už se jedná o gesta či slova, by se však měly vyznačovat ušlechtilostí, zachovávat prostotu a spontánnost projevu. A to tak, aby v každém případě vyjadřovaly spolu s pravdami víry také velikost křesťanských tajemství.⁴¹

Lidová zbožnost je příznačná velkou rozmanitostí a bohatstvím gest, tělesných a symbolických projevů. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii* klade důraz například na zvyk políbit či dotýkat se rukou obrazů, míst, relikvií a posvátných předmětů. Není opomenut ani zvyk podnikat poutě a procesí. Poutí rozumíme nábožensky motivovanou návštěvu svatých míst. V českém prostředí vznikala poutní místa nejčastěji v důsledku „záračných“ jevů, uzdravení či záchrany života. Procesí i jednotlivci byli motivováni vykonávat poutě na jednotlivá místa ve víře, že budou vyslyšeny jejich prosby (potřebný déšť, ochrana proti moru apod.), víra v uzdravení nebo poděkování za Boží pomoc.⁴² Typické je například překonávat úseky cesty nebo části trasy naboso či po kolenou. Mezi

---

³⁹ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 19.

⁴⁰ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, SC 13.

⁴¹ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 22.

⁴² Srov. KRČMÁŘ, Luděk. *Lidová zbožnost na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2017, s.20.

gesta řadíme také přinášení votivních neboli děkovných darů a svící. Opomenuto není ani oblékání zvláštních hábitů, nošení medailonů či poklekání. „Podobné projevy, které se předávají po staletí z rodičů na děti, jsou přímými a prostými způsoby, jak navenek projevovat city srdce a úsilí o křesťanský život. Bez této vnitřní složky vzniká nebezpečí, že symbolická gesta upadnou do prázdných zvyků a v horším případě do pověry.“⁴³

Mezi důležité projevy v oblasti lidové zbožnosti je řazeno také užívání svatých obrazů, které podle ustálených zákonů kultury, pomáhají věřícímu stanout před tajemstvími křesťanské víry. Uctívání svatých obrazů tedy přirozeně náleží ke katolické zbožnosti. Tento fakt podtrhuje též velké umělecké bohatství, se kterým je možno se setkat v kostelích a na poutních místech, na jehož vytvoření měla lidová zbožnost často podíl. Také o obrazech platí principy, na kterých církev trvá. *Kodex kanonického práva* pochopitelně ošetřuje praxi ohledně ikonografie. „Zachovává se praxe, vystavovat v kostelích posvátné obrazy, aby byly uctívány od věřících; vystavují se však v přiměřeném počtu a vhodném uspořádání, aby nevzbuzovaly údiv křesťanů a nezavádávaly příležitost k nesprávné zbožnosti.“⁴⁴ Se stejnou náročností, jež je kladena na ikonografickou výzdobu kostelů, bychom se měli setkávat také u obrazů a předmětů, které jsou určeny k soukromým a osobním úkonům zbožnosti.

Také zpěv, přirozený projev duše národa, zaujímá v lidové zbožnosti významnou úlohu.⁴⁵ Již od útlého mládí je zpěv instinktivně spojován s rytmickým pohybem těla, tleskáním rukama či tanečními kroky. Takovéto formy vyjádření vlastního vnitřního prožívání jsou nedílnou součástí lidových tradic. Nutno zmínit, že tyto formy mají být projevem pravé společné modlitby, nikoliv pouze divadlem.⁴⁶ Hovoří o tom i Písmo svaté: „Promlouvejte k sobě navzájem v žalmech, chvalozpěvech a duchovních písních; svým srdcem zpívejte a hrajte Pánu.“⁴⁷

---

⁴³ *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 22.

⁴⁴ *Kodex kanonického práva: Úřední znění textu a překlad do češtiny: Latinsko-české vyd. s věc. rejstř.* Praha: Zvon, 1994, 1188.

⁴⁵ Srov. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, SC 118.

⁴⁶ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 23.

⁴⁷ Ef 5; 19

Texty a formule lidové zbožnosti, přestože jejich jazyk je o něco benevolentnější než jazyk liturgických modliteb, mají brát inspiraci ze stránek Písma svatého, z liturgie, z Otců a z učitelského úřadu a pochopitelně být v souladu s vírou církve.⁴⁸

Projevy lidové zbožnosti mohou být umístěny i do jiných prostor, než je kostel. Svůj význam nesou poutní svatyně či prostředí života a práce. Při určitých příležitostech se jako prostor veřejného projevu víry stává i ulice či náměstí.⁴⁹

1.3. Liturgický rok

Historičtí badatelé při studiu kalendářních zvyků a obyčejů často rozlišují mezi oficiálními církevními rituály a lidovými zvyklostmi. V rámci toho existují dva chronologické pohledy, které lze prostě nazvat jako křesťanský (církevní) rok a rok lidový.⁵⁰ Zvláštní termín pro souhrn křesťanských svátků v průběhu roku – církevní rok, se objevil až v 16. století. Dnes je užíván termín liturgický rok. Konstituce o posvátné liturgii vykládá smysl liturgického roku takto: „*Svatá matka církev pokládá za svůj úkol v určité dny během roku slavit posvátnou vzpomínkou vykupitelské dílo svého božského Ženicha. Každý týden si připomíná zmrtvýchvstání Páně v den, který nazvala dnem Páně. Jednou v roce slaví zmrtvýchvstání Páně spolu s jeho svatým utrpením jako největší svátek, totiž Velikonoce. Celé Kristovo tajemství rozvíjí v ročním okruhu, a to od jeho vtělení a narození až k nanebevstoupení, k letnicím a k očekávání blaživé naděje a příchodu Páně. Když tak slaví jednotlivá tajemství vykoupení, otvírá věřícím bohatství mocných činů a zásluh Pána, takže je neustále v jistém smyslu přítomňuje, aby se s nimi věřící setkávali a aby z nich čerpali spásonosnou milost.*“⁵¹

Ač liturgické předpisy přesně stanovily zásady a určovaly, jak se mají křesťané v určité dny chovat, co si mají myslet a kterou zbožnou činnost by měli vykonávat, ve skutečném životě se lidé vždy řídili i vlastním rozumem a z předepsaných zásad plnili jen část. Svůj život tedy dělili mezi církev a světskou zábavu. Řada liturgických předpisů byla pro nesrozumitelnost nebo potřebu lidmi přetvářena po svém. Výsledkem je v mnoha

---

⁴⁸ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 22.

⁴⁹ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 24.

⁵⁰ Srov. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 10.

⁵¹ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, SC 102.

případech to, co dnes nazýváme lidovými zvyklostmi. Liturgický rok je tedy časovou strukturou, ve které církev slaví celé Kristovo tajemství, je onou ideální normou. Lidový rok je pak realitou, v níž se mísí oficiální s neoficiálním. Tento fakt je nutné mít stále na paměti, pokud jsou interpretována dochovaná fakta o kalendářích a lidových zvycích a obyčejích.⁵²

---

⁵² Srov. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 10.

1.4. Projevy lidové zbožnosti v rámci liturgického roku

1.4.1. Doba adventní

Už od raného křesťanství byl advent považován za počátek církevního roku. Církevním smyslem adventu je důstojné očekávání Mesiáše. Odtud je odvozeno i slovo advent – latinsky *adventus* znamená příchod.⁵³ Začátek adventu má pohyblivý termín, neboť podle liturgického kalendáře začíná v neděli, která je nejbližší svátku sv. Ondřeje (30.11.) Doba adventní musí obsahovat čtyři neděle. V církevním kalendáři jsou označeny jako 1., 2., 3., 4. – dnes lidově nazývány také železná, bronzová, stříbrná a zlatá. Poslední neděle smí být nejpozději na vigilii Božího hodů (tedy 24.prosince).⁵⁴ Doba adventní má tedy velmi proměnlivou délku od 22 po 28 dnů.⁵⁵

Advent je dobou očekávání, obrácení a naděje. Lidová zbožnost vnímá adventní dobu zejména tam, kde je připomínkou přípravy na příchod Mesiáše. V křesťanském lidu je pevně zakořeněno vědomí dlouhého očekávání, které předcházelo narození Spasitele. Lidové zbožnosti tato mimořádná událost neuniká. S adventní dobou vzniklo mnoho různých projevů lidové zbožnosti, které podporují víru lidu a tradičně se předávají.

Adventní věnec

V katolickém prostředí adventní věnce zdomácněly teprve ve třicátých letech 20. století. Byly smysluplně převzaty z protestantské tradice.⁵⁶ Tyto věnce, které jsou pleteny ze stále zelených ratolestí, jsou i dnes oblíbeným symbolem adventní doby. Dříve byly zavěšovány za stuhy, v současnosti jsou častěji pokládány na stůl. Adventní věnce zdobí čtyři svíčky, které se postupně zapalují. V dnešní době se setkáváme s různými barvami těchto svící, původně měly barvu bílou nebo fialovou, což jsou liturgické barvy adventu. Každou adventní neděli je jedna další zapálena, na konci období hoří všechny najednou. Postupné rozsvěcování čtyř svíček připomíná různá období dějin

⁵³ Srov. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 20.

⁵⁴ Srov. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 20.

⁵⁵ Srov. ŠLÉGR, Jan, *Český misál*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015, s. 115.

⁵⁶ Srov. RICHTER, Klemens. *Liturgie a život: co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie*. Praha: Vyšehrad, 1996. s. 136.

spásy před příchodem Krista. Svíce jsou také symbolem prorockého světla, jež postupně prosvěcovalo temnotu očekávání až do chvíle příchodu Spasitele.⁵⁷

Adventní procesí

Na určitých místech se v adventní době konají rozmanité průvody, které v ulicích města oznamují blížící se narození Spasitele. Jindy mají představovat také cestu Josefa a Marie do Betléma, místa narození Ježíše nebo hledání v Betlémě.⁵⁸

Betlém

Direktář o lidové zbožnosti uvádí výskyt betlémů od 13. století (zřejmě díky jesličkám postaveným sv. Františkem z Assisi roku 1223 v klášteře *Grecio*), kdy se krom jiných rozšířil zvyk stavení malých betlémů v domácích obydlích.⁵⁹ Václav Frolec, v publikaci *Vánoce v české kultuře* uvádí, že nejstarší zpráva o výskytu betlémů pochází z 15. století taktéž z Itálie.⁶⁰ Obě publikace se shodují, že v době josefínských reforem bylo zakázáno stavět betlémy přímo v kostele. Tento fakt napomohl rozvoji stavění betlémů v domácnostech a vytvoření unikátního fenoménu českého a moravského betlémářství, které nemá ve světě obdoby.⁶¹ Zajímavostí jsou také pohyblivé betlémy, které dodnes svět udivují. Do přípravy betléma jsou zapojovány zejména děti. I pro dospělé však může být tvorba důležitou událostí, kdy se sejdou členové rodiny a společně se dostávají do kontaktu s tajemstvím narození Páně. Děje se tak například skrze krátké modlitby či četbu biblických úryvků, které se týkají Ježíšova narození.

Panna Maria a doba adventní

V adventní liturgii nejsou ve slavení pochopitelně opomenuty ani některé starozákonní ženy. Je veleben zejména postoj víry a pokory, v němž Marie z Nazareta pohotově a bezvýhradně přijala Boží plán spásy. Lidová zbožnost jí věnuje v době

---

⁵⁷ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 78.

⁵⁸ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 78.

⁵⁹ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 81.

⁶⁰ Srov. FROLEC, Václav. *Vánoce v české kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 77.

⁶¹ Srov. KRČMÁŘ, Luděk. *Lidová zbožnost na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2017, s.7.

adventní pozornost různými pobožnostmi. Především jsou to novény Neposkvrněného početí a Narození Páně.⁶²

1.4.2. Doba vánoční

V době vánoční církev slaví tajemství příchodu Páně. Jeho pokorné narození v Betlémě, oznámené pastýřům jako prvním z Izraele. Oslavuje se též zjevení mudrců přicházejících „od východu“, kteří v právě narozeném Ježíši rozpoznávají Krista a klaní se mu.⁶³

Na rozdíl od našich předků vnímáme dnes Vánoce jako nejdůležitější svátky v roce, které jsou spojeny s koncem občanského roku. V církevním pojetí byly, jsou a budou nejdůležitějšími svátky vždy Velikonoce. Faktem je, že Vánoce jako den oslavení narození Krista nepatřily k svátkům raně křesťanské církve. Počátek tohoto slavení se datuje až od 4. století. Do období baroka měly tyto svátky ráz lidové veselice s maskami, zpěvem, tancem a bohatým hodováním. Až od druhé poloviny 17. století začaly přejímat hluboký ráz barokní zbožnosti s velkým důrazem na rodinu, střídmost, modlitby a dobročinnost. V prostředí českého venkova se duchovní rozměr Vánoc prosadil definitivně až v 19. století. Součástí vánočních dnů byla koleda, často velmi rozpustilá, která s bohabojností měla jen málo společného, a církvi se jí nikdy nepodařilo vtisknout náboženský ráz. Lyričtější a poetičtější laděné písně se zpívaly v průběhu koledování. Z tohoto důvodu se jim začalo říkat koledy.⁶⁴ Samotný název koleda se odvozuje od římských lednových přání *Calendae Januariae*, což je tradiční obřad, který má charakter obchůzek. Původním smyslem a také podstatou bylo přinést štěstí a blaho rodině i hospodářství. Koledou byly a jsou nazývány nejen obřadní pochůzky, ale i dary, které se při této příležitosti nadělují.⁶⁵

S trochou nadsázky lze konstatovat, že v našem světě dnes existují souběžně tři druhy Vánoc. Těmi prvními jsou církevní svátky k oslavě narození Ježíše Krista, druhé jsou lidové, které nabádají k dodržování zvyků a pověr. Třetí jsou pak jakási moderní

---

⁶² Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 81.

⁶³ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 81.

⁶⁴ Srov. KRČMÁŘ, Luděk. *Lidová zbožnost na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2017, s.7.

⁶⁵ Srov. FROLEC, Václav. *Vánoce v české kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 59.

obměna, jsou plné barev, přemíry ozdob, jsou to Vánoce komerční. Ty způsobují, že lidé, ať už vědomě či nevědomky, plní spíše a nakupují hromady dárků. Dá se říci, že si naše kultura ponechala Vánoce, ale vytěsnila z nich Ježíše Krista.

Štědrý den

Tento den (24. prosince) předchází dnu narození Ježíše. Přesto je v současnosti večer 24. prosince považován za hlavní bod oslav. Tato situace je dána tím, že podle starého počítání času začínal nový den západem slunce. Z tohoto důvodu se všechny velké církevní svátky slaví v předvečer daného data (latinsky o vigílii, což v překladu znamená bdění).⁶⁶ V době mezi prvními nešporami Božího hodů a půlnoční eucharistickou slavností projevuje lidová zbožnost velkou účast. Součástí vánočních dnů je koleda, která byla zmíněna již v době adventní. Od samého počátku patří mezi šířitele radostného a pokojného poselství Vánoc. Výjimkou není také konání živých betlémů a slavnostní otevření domácích jesliček. K (nejen) rodinné modlitbě je vhodným okamžikem také rozsvěcování vánočního stromu, které je v současné době velmi populární. Přestože církev považovala stromeček spíše za pohanský obyčej, je strom silným, evokativním a v křesťanském prostředí značně rozšířeným symbolem. Vyvolává představu stromu zasazeného uprostřed rajske zahrady. Současně je připomínkou i dřevěného kříže. Dle původních tradic misionářů ze severu má křesťanská výzdoba vánočního stromečku spočívat v zavěšení jablek a cukroví.⁶⁷ Pod vánočním stromem dnes nesmí chybět také vánoční nadílka. Již ve středověku si lidé posílali spolu s přáním drobné dárky, obdarovávali chudé, hospodáři dávali výslužku čeledi. Tyto dárky však nejsou nadílkou v dnešním smyslu. Ve středověku tyto dárky měly spíše význam dobročinného skutku. Na dárek měli (a pochopitelně stále mají) nárok i chudí – i oni jsou součástí každé křesťanské rodiny. Samotná tradice obdarování má zřejmě kořeny v reformaci, kdy protestanti odmítali úctu ke světcům (tedy i ke sv. Mikuláši) a dávání dárků přesunuli na Vánoce. V našem kraji byl v rámci protireformace tento zvyk využit jezuiti, kteří spojily české Vánoce s postavou Ježíška, který děti obdarovává. Tato postava je fenoménem, který jiné katolické země dodnes neuznaly a v řadě z nich zde

---

⁶⁶ Srov. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 41

⁶⁷ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 83.

nosí dárky jiné bytosti.⁶⁸ Na našem území probíhá rozdávání zmíněné nadílky zpravidla po štědrovečerní večeři. Křesťanská rodina má dle tradice pronášet každý den požehnání nad stolem a vzdávat Pánu díky za dar pokrmu. V tento zvláštní den je žádoucí, aby bylo gesto vykonáváno s větší intenzitou a pozorností, aby byla projevna pevnost rodinných vazeb.⁶⁹ Původně byl tradiční štědrovečerní kapr brán jako postní jídlo a nebyl oblíben. Na stolech se objevil jako projev zbožnosti až počátkem 20. století. Do té doby bývaly hlavním chodem nákypy z hub, kaše z jáhel, prosa či hrachu. Ořechy, rozinky či sušené ovoce dochucené kořením dnes nahrazují sladkosti. Až doposud si svoji oblíbenost zachovaly vánočky. Církev si přeje, aby se věřící v noci z 24. prosince pode svých možnostmi zúčastnili modlitby se čtením, jako bezprostřední přípravy na půlnoční slavení eucharistie. Kde to není proveditelné, je považováno za užitečné modlitbou se alespoň inspirovat a uspořádat namísto ní vigilií složenou ze zpěvů, čtení a prvků lidové zbožnosti.⁷⁰ Půlnoční mše má velký liturgický význam a bezpochyby stále sílí oblíbenost. Motivace účastníků je však různá.

Na Štědrý den připadá mnoho zvyků. U stolu neměl sedět sudý počet lidí, během hostiny se nemělo vstávat, pod talíře se dávaly mince a rybí šupiny, aby se zajistila budoucí prosperita. Po večeři byla rozkrajována jablka a podle tvaru jaderka byl odhadován osud. Dosud známé je také lití rozžhaveného olova či pouštění skořápek vlašských ořechů po vodě.

Boží hod vánoční

Katolická církev ustanovila v Římě Ježíšovo narození na 25. prosinec již ve 4. století, aby vytvořila protiváhu starší pohanské slavnosti „nepřemoženého slunce“, která souvisela se zimním slunovratem.⁷¹ Lidé tento svátek u nás trávili a tráví především v rodinném prostředí se svými blízkými. Dle zvyklostí se v tento den nemělo nijak pracovat.

---

⁶⁸ Srov. KRČMÁŘ, Luděk. *Lidová zbožnost na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2017, s. 12.

⁶⁹ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 92.

⁷⁰ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 84.

⁷¹ Srov. VONDRUŠKA, Vlastimil. *Církevní rok a lidové obyčeje aneb kalendárium světců a světic, mučedníků a mučednic, pojednávající o víře českého lidu k nim, jakož i o liturgii katolické*. České Budějovice: Dona, 1991, s. 84.

Svátek svatého Štěpána

Tento svátek připadá na 26. prosince. Sv. Štěpán je považován za patrona koní, dovedl ohnivě kázat a ve svých vystoupeních kázal o Kristu. Byl obžalován z velezrady židovskými horlivci a následně ukamenován.⁷² V kontrastu s Božím hodem slouží tento den k návštěvám a koledám. Původní obcházení dospělými se postupem času změnilo na koledu dětí.

Svátek svatého Jana

Svátek svatého Jana Evangelisty, který připadá na 27. prosince, byl už od středověku dnem přípitků. Připíjelo se vínem, které je spjato s legendou o sv. Janu. Prostí lidé věřili, že víno vypité v tento svátek má zázračnou moc a ochrání je před hadím uštknutím.⁷³

Svátek svatých Mláďátek, mučedníků

Od 6. století je církví 28. prosince slaven tento svátek na připomínku dětí zavražděných běsněním krále Heroda. Církev těmto dětem dala jméno „svatá Mláďátka“ a byly označeny za mučedníky. Umění, poezie a lidová zbožnost obklopily během staletí tuto připomínku pocitu něžnosti a soucitné náklonnosti. Lidová zbožnost je pozorná vůči některým krutým projevům na dětech i dnes. Na řadě míst se snaží umístit do popředí formy milosrdné lásky, mezi které patří pomoc těhotným matkám, adopce dětí a přispívání na jejich vzdělání.⁷⁴

31. prosinec

Na Západě se v převážné většině zemí v tento den slaví konec občanského roku. Z lidové zbožnosti vychází některé pobožnosti, které jsou pro tento den charakteristické. Tím je například prodloužení výstavy Nejsvětější svátosti, což poskytuje všem věřícím možnost k tiché modlitbě. Mají tak možnost reagovat na dary přijaté od Boha a vyjádřit lítost nad spáchanými hříchy.⁷⁵

---

⁷² Srov. VONDRUŠKA, Vlastimil. *Církevní rok a lidové obyčeje aneb kalendárium světců a světic, mučedníků a mučednic, pojednávající o víře českého lidu k nim, jakož i o liturgii katolické*. České Budějovice: Dona, 1991, s. 85.

⁷³ Srov. KRČMÁŘ, Luděk. *Lidová zbožnost na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2017, s. 9.

⁷⁴ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 85.

⁷⁵ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 87.

Slavnost Zjevení Páně

Původně byl v tento den (6.ledna) slaven starý církevní vánoční svátek Zjevení Páně. S ním se spojovala také vzpomínka na zázračné proměnění vody ve víno v Káni galilejské.⁷⁶ Od středověku k němu bylo přiřčeno klanění Tří králů. To bylo prostému lidu srozumitelnější a v lidové zbožnosti tak zcela zastínilo svátek původní. Zvyk Tří králů má kořeny v evangelijním příběhu o darech, které Ježíši přinesli mudrci. Ujalo se též žehnání domů. Vchody jsou označeny křídou křížem Páně, letopočtem roku, který právě začíná a iniciálami K+M+B. Význam je vykládán jako počáteční písmena tradičních jmen svatých mudrců nebo jako zkratka *Christus mansionem benedicat*.⁷⁷ V tento den je také zvykem oznamovat data Velikonoc a hlavních svátků roku. Věřícím se tak pomáhá pochopit souvislosti mezi Zjevením Páně, Velikonocemi a směřování všech svátků k nejvýznamnější křesťanské slavnosti.

Svátek Svaté Rodiny

Svátek Svaté Rodiny – Ježíše, Marie a Josefa; nabízí prostor vhodný pro slavení některých obřadů či modliteb charakteristických pro křesťanskou rodinu. Manželé v tuto dobu obnovují své sliby.

Hromnice

Tento svátek, připadající na 2. února, připomíná biblický příběh v jeruzalémském chrámu, líčený v Lk 2,22-39. Vžitý název Hromnice je v podstatě lidové označení pro svátek Uvedení Páně do chrámu, který v průběhu doby procházel změnami. Dle tradice přinesli (přesně 40 dní po jeho narození) Marie a Josef Ježíše do jeruzalémského chrámu. Zde ho rozpoznal stařec Simeon jako mesiáše a nazval ho „světlem k osvícení pohanů“. Svátek je tedy přirozeně v lidovém podání spojen se symbolikou světla. Na tento den připadá žehnání svíček používaných k ochraně před živelnými katastrofami, zvláště bouřemi a blesky.⁷⁸

---

⁷⁶ Srov. FROLEC, Václav. *Vánoce v české kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2001, s.43.

⁷⁷ Kristus ať požehná tomuto příbytku.

⁷⁸ Srov. KRČMÁŘ, Luděk. *Lidová zbožnost na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2017, s 10.

1.4.3. Doba postní

„Doba postní předchází Velikonocům a je časem přípravy na jejich slavení. Je obdobím naslouchání Božímu slovu, časem obrácení, přípravou ke křtu a jeho připomínkou, dobou smíření s Bohem i s bratry a sestrami a obdobím častějšího užívání „zbraní křesťanského pokání“ – modlitby, postu a dobročinnosti.“⁷⁹

Tento dlouhý předvelikonoční půst začíná hned po masopustu Popeleční středou a trvá 40 dnů. Do těchto dnů se nepočítá šest postních nedělí, které mají vlastní režim a zvyklosti. Na rozdíl od barokní doby se dnes půst nedrží celých 40 dní, ale pouze dva dny – na Popeleční středu a Velký pátek. Přesto podstatou půstu není jen půst od jídla. Cílem je také duchovní očista. K ní patří pokání, sebezpytování, studium evangelia, oproštění se od marnosti a také milosrdenství a konání dobrých skutků. I z tohoto důvodu se v tomto období nepořádaly žádné hlučné oslavy, zábavy, svatby s hudbou, tancem či hostinami, lidé se neměli veselit a zpívat si ani při práci. Součástí bylo také vyhýbání se milostnému styku. Je na místě říci, že mnoho omezení nebylo dodržováno.

Postní doba má přesný řád, v němž jsou kromě Popeleční středy základními mezníky neděle. Pro všechny neděle byla stanovena podoba liturgie a každá dostala své jméno. Právě do těchto nedělí spadá řada lidových zvyků, obyčejů a pověr.⁸⁰

Popeleční středa

Tato středa byla nazývána také Černá, Bláznivá či Škaredá. Toto označení naznačuje konec masopustu a začátek postní doby. Z těchto lidových názvů je nálada konce masopustu patrná, protože někteří lidé měli potíže z přejedení, jiní měli kocovinu.

Kněz při mši označoval věřící popelem, u nás dělá na čele kříž palcem namočeným v popelu (v jiných zemích kněz například sype popel věřících do vlasů) a při tom připomíná pomíjivost pozemského života *„Pomni člověče, že prach jsi a v prach se obrátíš“*.⁸¹ Dnes je možné užívat ještě druhé formule: *„Čiň pokání a věř evangeliu.“* Popel býval rostlinného původu, později pocházel z posvěcených kočiček, které lidé uchovávali

---

⁷⁹ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 84.

⁸⁰ Srov. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 103.

⁸¹ KRČMÁŘ, Luděk. *Lidová zbožnost na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2017, s. 12.

z Květné neděle předešlého roku. Mše byla tichá a obraz na hlavním oltáři byl zakryt fialovým plátnem.

První postní neděle

Lidový název pro tuto neděli je Liščí, protože bývalo zvykem upéct dětem postní preclíky, poschovávat je po zahradě a vyprávět jim, že je tam poztrácela liška. Nazývána byla i Černá, během půstu se totiž nosily černé šaty. V některých okresech se neděle nazývala také Pučálka podle jednoho z typických postních jídel, připravovaného z napučeného (naklíčeného) a opraženého hrachu.⁸²

Druhá postní neděle

Byla nazývána Pražná podle starého postního jídla zvaného pražmo z obilných klasů upražených v peci.⁸³

Třetí postní neděle

Neděle zvaná *Oculi* se mezi lidmi všeobecně nazývala Kýchavná. Věřilo se, že kolikrát člověk kýchne, tolik let ještě bude žít. Každý si proto svá kýchnutí počítal. Kýchne-li člověk třikrát, bude celý rok zdravý. Naši předkové však nenechávali své zdraví náhodě a kýchnutí dokázali s pomocí bylin či tabáku vyvolat. Obecně byla víra v to, že kýchnutí pročišťuje tělo. Zároveň však panovaly obavy – kýchnutí bylo považováno za první příznak moru.⁸⁴

Čtvrtá postní neděle

Nazývána také jako středopostní (polovina půstu) nebo Růžová. Postní fialová barva se v tento den měnila na optimistickou růžovou. Oltáře byly zdobeny květinami.⁸⁵

Pátá postní neděle

Tato neděle je také známá jako Smrtná či Smrtelná. V některých místech přetrval název Černá. V kostelích se od 17. století zahalují kříže a pocit lítosti a smutku se zintenzivňuje. Na mnoha místech se „vynášela smrt“. Jde o jeden z nejstarších obřadů u nás, spolehlivě doložený písemnými prameny, kdy se vynáší figurína smrti, která

---

⁸² Srov. KRČMÁŘ, Luděk. *Lidová zbožnost na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2017, s. 12.

⁸³ Srov. KRČMÁŘ, Luděk. *Lidová zbožnost na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2017, s. 12.

⁸⁴ Srov. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 105.

⁸⁵ Srov. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 105.

symbolizuje zimu. Tento zvyk je doložen prakticky ve všech slovanských kulturách, a jeho původ zřejmě sahá do předkřesťanských časů.⁸⁶

Šestá postní neděle-Květná neděle

„Svatý týden začíná Květnou nedělí, která zároveň spojuje předpověděný Kristův královský triumf a oslavu jeho utrpení.“⁸⁷ Průvod, jenž připomíná Ježíšův mesiášský vstup na oslu do Jeruzaléma má radostný a lidový charakter. V tento den mají být uchovávány olivové ratolesti a palmy. Především jako svědectví víry v Krista a jeho velikonoční vítězství. Věřící své domovy a někdy i pracoviště, rádi zdobí palmami nebo olivovými či jinými ratolestmi, které byly předtím požehnány a neseny v průvodu. Dnes si věřící nechávají v kostele požehnat větvičky jívy s kočičkami nebo jiných stromů a keřů. Tyto ratolesti mají chránit dům a pole před nemocemi.⁸⁸

1.4.4. Svatý týden

Svatý, také pašijový či veliký týden zahrnuje nejvýznamnější křesťanské svátky zvané Velikonoce. Český název je odvozen od *Velké noci* (takto je nazývána noc ze soboty na neděli, kdy Ježíš vstal z mrtvých). V dalších jazycích, jako jsou například ruština, francouzština či italština je název odvozen od židovského svátku *pesach*. V němčině či angličtině je název Ostern a Easter odvozen od jména germánské bohyně Ostary, podle níž se označovaly pohanské oslavy jarní rovnodennosti.⁸⁹ Svatý týden je koncem předvelikonočního půstu. Začíná Květnou nedělí, pokračuje Modrým pondělím, Žlutým úterým, Škaredou středou a Zeleným čtvrtkem. Klíčové jsou však zbývající tři dny, které jsou nazývány posvátné třídenní.⁹⁰ Jednotlivé dny svatého týdne současně obsahují řadu lidových pověr a zvyků. Mnohé z nich církev odmítala, jiné v průběhu dějin naopak začlenila do svých rituálů. O tom, co vzniklo, lze hovořit jako o pestré syntéze náboženských a magických úkonů, která lidem naplňovala onen významný čas Velikonoc.

---

⁸⁶ Srov. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 106.

⁸⁷ *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 99.

⁸⁸ KRČMÁŘ, Luděk. *Lidová zbožnost na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2017, s. 13.

⁸⁹ Srov. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 113.

⁹⁰ Srov. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 113.

Modré pondělí

Bylo spojeno s úklidem domácností.

Škaredá středa

Dle pověr byla tato středa nazvána z důvodu, že se Jidáš mračil na Ježíše a zradil ho římským vojákům. V tento den se neměl nikdo mračit, mohlo mu to zůstat po celý rok.

1.4.5. Velikonoční triduum

Velikonoční třídenní a Zmrtvýchvstání Páně je vrcholem celého liturgického roku. Oficiální trvání tohoto třídenní je od večerní mše na památku Večeře Páně (čtvrtek) do neděle Zmrtvýchvstání Páně.

1.4.6. Zelený čtvrtek

Název Zelený čtvrtek je v Německu doložen již ve 12. století. Pojmenování je zřejmě odvozeno z pokrmu, který jedl Kristus při poslední večeři, zřejmě jde o barvu zeleniny (salátu). Podle lidové tradice „*kostelní zvony naposledy zazvonily, odlétly do Říma a zůstaly tiché až do soboty*“.⁹¹ Vychází to údajně z pověsti z doby vlády Fridricha Falckého, kdy chtěli protestanti na posměch katolíkům rozeznít na Velký pátek zvony v katedrále sv. Víta na Pražském hradě. Zvony ale ztěžkly a nebyly schopni je rozpohybovat. Ze vzteku tedy věž uzamkli, aby katolíci nebyli schopni zvonit ani na Bílou sobotu. Navzdory tomu, že dveře zůstaly uzavřeny, se zvony na Vzkříšení rozezněly samy od sebe.

Zvuk kostelních zvonů byl nahrazen v lidových zvycích rámusem, který provozovali sami věřící. Od 16. století jsou známy hrkačky a řehtačky, jejichž tvar se dodnes příliš nezměnil.⁹² Hrkačky byly někdy malované nebo doplněné vyřezávanými figurkami. V období baroka bylo časté honění Jidáše, které bylo součástí obchůzky s hrkačkami. V některých západočeských a východočeských obcích bylo zvykem, že při

---

⁹¹ KRČMÁŘ, Luděk. *Lidová zbožnost na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2017, s. 13.

⁹² Srov. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 114.

začátku mše jeden z chlapců vyběhl z kostela a ostatní ho pronásledovali. Vše bylo doprovázeno výše uvedenými hrkačkami.⁹³

Na Zelený čtvrtek vstávali lidé časně ráno (obvykle před rozedněním), společně se pomodlili a pak se omývali rosou, aby zabránili onemocnění. Stejný obřad se od středověku provádí v církvi. Na připomínku Poslední večeře, kdy Kristus umyl nohy svým učedníkům. Původně tento obřad směl konat jen papež a biskupové, přičemž se vždy nohy omývaly dvanácti starcům (často žebrákům, nemocným či chromým).⁹⁴ Až později mohli tento rituál vykonávat i příslušníci nižšího kléru. Po celá staletí byly myty zejména nohy mužské, k nelibosti konzervativního křídla církve, se dnes mohou mýt nohy i ženám.⁹⁵ Dodatek o mytí nohou byl přidán do rubriky o mytí nohou *Missale Romanum* jakožto dekret *In Missa in Cena Domini*. Stalo se tak na žádost papeže Františka v sídle Kongregace pro bohoslužbu a svátosti dne 6. ledna 2016 o slavnosti Zjevení Páně.⁹⁶

Zelený čtvrtek je předposledním dnem půstu. V souladu s jeho názvem se vždy jedla zelená strava (špenát, různé druhy zelí), celkově pak hlavně zelenina a luštěniny, aby byl člověk celý rok zdrav.

1.4.7. Velký pátek

Nejtíší smuteční den liturgického roku, připomínající den Kristova ukřižování. Nekonal se eucharistické mše, jen bohoslužby slova (četly se pašije), nehrály varhany, nebyly zpívány žalmy, nezvonily zvony. V kostelech byl květinami a svíčkami nazdoben jen boží hrob, do kterého se někdy ukládal kříž. Věřící zde pak drželi stráž (na Moravě se říkalo „hlédat umrlého Ježíša“).⁹⁷ Důležitou součástí pobožnosti je odhalení a uctění svatého kříže. Původní prostý a střídmy ráz liturgických oslav pozměnila až doba protireformace, kdy byl význam oslav Velkého pátku zvýrazněn i ve smyslu myšlení na spásu. „Zejména jezuité se zasadili o rozvinutí forem, jimiž bylo věřícím umožněno konat další pobožnosti. Právě oni zavedli Boží hrob; zatímco původně v něm byl jen kříž, umístili

---

⁹³ Srov. KRČMÁŘ, Luděk. *Lidová zbožnost na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2017, s.14.

⁹⁴ Srov. VONDRUŠKA, Vlastimil. *Církevní rok a lidové obyčeje aneb kalendárium světců a světic, mučedníků a mučednic, pojednávající o víře českého lidu k nim, jakož i o liturgii katolické*. České Budějovice: Dona, 1991, s. 55.

⁹⁵ Srov. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 115.

⁹⁶ Srov. ACTA České biskupské konference [online]. Praha: Česká biskupská konference, 2016, s.102. [cit. 2019-01-30].

⁹⁷ Srov. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 117.

*tam monstranci zakrytou rouškou, kolem ní květy a mnoho svící, do dutiny pod oltářem sochu představující mrtvého Krista.*⁹⁸ Věřící lidé drželi půst, mluvili málo a tiše, snažili se nedělat hluk. Kromě nezbytných činností se nepracovalo.

K této atmosféře ticha se pojilo mnoho lidových zvyků a pověr. Lidé se například omývali v potoce, aby byli ochráněni před nemocemi. Zároveň se věřilo, že v této den mají větší účinek modlitby a věštby. Velký pátek byl dnem plným pověrečných zákazů. V hospodářství a na polích se nesmělo pracovat, aby se nehýbalo se zemí. Nesmělo se také prát prádlo; pradleny věřily, že by ho místo do vody namáčely do Kristovy krve. Řada pověr se vázala na strach z moci čarodějnic a nebezpečí uhranutí. Častým námětem lidových pověstí je příběh o tom, že se v tento den otevírají ukryté poklady. Ty pak mají být označeny světélkováním nebo zvláštní září, která vychází ze skal či zřícenin. Podle pověsti se na Velký pátek otevírala i hora Blaník s ukrytými rytíři.⁹⁹

1.4.8. Bílá sobota

Na Bílou sobotu trvá církev na modlitbách u hrobu Krista a uvažuje o jeho umučení a smrti. Uvažuje také o jeho sestoupení mezi mrtvé a očekává v modlitbě a postu jeho vzkříšení.¹⁰⁰ Tento den získal svůj název podle bílého oblečení katechumenů, kteří se po celou postní dobu připravovali na křest. Bílá sobota je posledním dnem půstu a nese se ve znamení příprav na Kristovo zmrtvýchvstání.¹⁰¹

Velikonoční vigilie

Jedná se o noční vigilii ze soboty na neděli. Dle *Českého misálu* mše slavená v noci, i kdyby to bylo před půlnocí, patří už k neděli Zmrtvýchvstání. Dle tradice se v tento den kostelní zvony opět rozezněly a smělo se zpívat. Po slavnostní bohoslužbě byl před kostelem pálen tzv. Jidášův oheň či Pálení Jidáše. Lidé si tradičně z tohoto ohně nosili domů ohořelá dřívka a doma z nich vyráběli Jidášovy křížky. Tyto křížky měly sloužit jako ochrana polí a domů před požárem.¹⁰² Současně si lidé od tohoto posvěceného

---

⁹⁸ VONDRUŠKA, Vlastimil. *Církevní rok a lidové obyčeje aneb kalendárium světců a světic, mučedníků a mučednic, pojednávající o víře českého lidu k nim, jakož i o liturgii katolické*. České Budějovice: Dona, 1991, s. 56.

⁹⁹ Srov. KRČMÁŘ, Luděk. *Lidová zbožnost na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2017, s.14.

¹⁰⁰ Kongregace pro bohoslužbu a svátosti č.73

¹⁰¹ Srov. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 118

¹⁰² Srov. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 118.

ohně nosili domů zapálené svíčky. Od nejstarších dob je tato noc zasvěcena Pánu, aby podle evangelia byli věřící s hořícími lampami v rukou podobni lidem, kteří očekávají Pána, až znovu přijde, aby je našel, jak bdí, a přivedl ke svému stolu.¹⁰³

1.4.9. Neděle Zmrtvýchvstání Páně

Podle evangelií vstal Kristus z mrtvých. Bylo to za svítání prvního dne v týdnu či též ve dni po sobotě (podle židovského kalendáře byla sobota posledním dnem týdne). Zmrtvýchvstání Páně, kdy se křesťané radují z Kristova vzkříšení, je tedy Velikonoční neděle (a všechny neděle v roce), nazývána den Páně.¹⁰⁴Mše jsou slavnostní a charakteristickou součástí obřadů je zpěv Aleluja, který je jinak po celou postní dobu zapovězen. Papež pronáší z balkonu svatopetrské baziliky tradiční požehnání *Urbi et Orbi*, tedy Městu (Římu) a světu. „*Také v den největší slavnosti liturgického roku, jímž je neděle Zmrtvýchvstání Páně, mají své místo četné projevy lidové zbožnosti. Všechny jsou kultickými výrazy oslavujícími nový stav a slávu vzkříšeného Krista a také božské energie vyvěrající u jeho vítězství nad hříchem a smrtí.*“¹⁰⁵ Tak jako na Velký pátek i v tento den se celé rodiny chodily před východem slunce modlit do zahrady, zejména za dobrou úrodu. Při dopoledních bohoslužbách jsou žehnány pokrmy, které si lidé přinášejí z domova na talíři či v košíku (většinou se jedná o beránek, mazanec, chléb, vejce a víno). Následuje sváteční rodinný oběd, který se skládá z jídla z kostela. Poměrně běžné bylo podarovat i domácí zvířata. Žehnání potravin má dlouhou tradici, podobné rituály znaly již první křesťané. V některých regionech byly pořádány procesí, která obcházela pole s modlitbami za dobrou úrodu.¹⁰⁶

1.4.10. Doba velikonoční

Neděle Zmrtvýchvstání je současně prvním dnem z 50 dnů doby velikonoční. Začíná také každoroční cyklus mariánských slavností a návštěv poutních míst.¹⁰⁷ V průběhu velikonoční doby (a nejen v této době), se konává každoroční žehnání rodin,

---

¹⁰³ Srov. ŠLÉGR, Jan, *Český misál*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015, s. 161.

¹⁰⁴ Srov. KRČMÁŘ, Luděk. *Lidová zbožnost na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2017, s. 16.

¹⁰⁵ *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s.104

¹⁰⁶ Srov. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 120.

¹⁰⁷ Srov. KRČMÁŘ, Luděk. *Lidová zbožnost na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2017, s.16.

keré je spojeno s návštěvou jejich domovů. Zvyk, který je svěřen do pastorační péče farářů a jejich spolupracovníků, je věřícími prožíván velmi intenzivně a vytváří zároveň vzácnou příležitost, která připomíná neustále žehnající přítomnost Boží v křesťanských rodinách. Vyzývá také k životu ve shodě s evangeliem a povzbuzuje rodiče i děti k uchovávaní a podporování tajemství jejich života jako „domácí církve“.¹⁰⁸

V současnosti se v různých oblastech rozšířila pobožnost nazývaná Cesta světla (Via Lucis), která je vytvořena po vzoru křížové cesty (Via Crucis). Věřící během této cesty rozjímají nad různými zjeveními zmrtvýchvstalého Ježíše.¹⁰⁹

Z hlediska zvyků českého lidu, byl nejvýznamnějším dnem velikonočních svátků Velikonoční pondělí. Přestože se k tomuto dni žádné významné liturgické úkony neváží.

Pomlázka

Velikonoční nebo také Červené pondělí je dnem lidové pomlázky, k tomuto dni nejsou vázány žádné církevní oslavy. V církvi je však Velikonoční pondělí prvním dnem Velikonočního oktávu. Nejstarší záznamy o mrskání pochází z přelomu 14. a 15. století. Na severovýchodní Moravě a místy i na Valašsku a ve Slezsku se pomlázka doplňovala o polévání či přímo házení do vody. Polévání se připisoval stejný význam jako šlehání – mělo zajistit svěžest a zdraví. Časem se pomlázka přeměnila na klasickou kolední obchůzku s říkankami, za něž náleží odměna. Tento zvyk dodnes není přijímán všemi a někteří jsou pohoršeni jeho krutostí na ženách.¹¹⁰

Pomlázka jako taková může mít různé podoby. Od jednoho proutku ozdobeného barevnou stuhou přes pletené ze čtyř až šesti prutů až k obřím několikametrovým svazkům pleteným z desítek prutů.

Kraslice

K době velikonoční neodmyslitelně patří také zdobená vejce. Lidé od počátku věděli, že vajíčko skrývá nový život. Symbolem vzkříšení se tedy stalo velikonoční vejce, kterému se po posvěcení v kostele na Velký pátek připisovala značná moc. Lidé věřili, že zdobením se moc vejce ještě zdvojnásobuje. Nejstarším způsobem zdobení bylo barvení

---

¹⁰⁸ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s.105.

¹⁰⁹ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s.106.

¹¹⁰ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 122.

vajec na červeno, z tohoto důvodu bývá někdy Velikonoční pondělí označováno jako Červené.¹¹¹

Pokud jde o spojení obrázku zajíčka se svátkem Velikonoc, nejedná se o dlouhou tradici. Motiv zajíce se ujal koncem 19. století. Vychází z německého prostředí, v českém jej rozšířila povídka Kraslice od K. Schmidta, ve které je vyloženo, že kraslice snáší v poli pro mravné děti zajíček. Od té doby se začali zajíčky objevovat v cukrárnách, pekárnách, papírnictvích a na dalším zboží.¹¹²

Pašijové hry

Během Velikonoc se s oblibou hrávaly pašijové hry, které připomínaly poslední dny Kristova života a jeho zmrtvýchvstání. Nejstarší verze jsou známé již ze středověku. Zvláště jezuité předváděli velkolepá divadelní představení s desítkou účinkujících a přísně naturalistickým zpracováním. Hry byly zakázány Marií Terezií. Díky venkovskému lidovému divadlu však tento námět nezanikl.¹¹³

Nanebevstoupení Páně

Svátek Nanebevstoupení Páně je pohyblivý, slaví se vždy 40 dní po Velikonoční neděli a připadá vždy na čtvrtek. V tento den se Ježíš naposledy zjevil svým apoštolům v tělesné podobě a záhy vystoupal k nebi, kde usedl po pravici svého božského otce. Svátkem nanebevstoupení začíná devítidenní období před oficiální církevní slavností seslání Ducha svatého.

Letnice

Velikonoční doba se uzavírá 50. dnem, nedělí Seslání Ducha Svatého, připomínající vylití Ducha Svatého na apoštoly a také počátky církve a zahájení jejího misijního poslání ke všem jazykům, lidem i národům.¹¹⁴ Na květen a červen se soustřeďuje několik významných církevních svátků christologického cyklu. Jejich termíny se však odvíjejí od data Velikonoc, a proto se ten nejdůležitější, svátek Seslání Ducha

---

¹¹¹ Srov. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 124.

¹¹² Srov. VONDRUŠKA, Vlastimil. *Církevní rok a lidové obyčeje aneb kalendárium světců a světic, mučedníků a mučednic, pojednávající o víře českého lidu k nim, jakož i o liturgii katolické*. České Budějovice: Dona, 1991, s. 59.

¹¹³ Srov. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 120.

¹¹⁴ Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s.108.

svatého, může konat jak v květnu, tak i v červnu. Není tedy zvláštní, že se s nimi mohou lidové zvyky a obřady prolínat. Avšak na rozdíl od jiných (například adventu a Vánoc) spolu tyto obřady většinou nijak nesouvisely. V současnosti nejznámější lidovou slavností, jež byla roku 2011 zapsána do seznamu nehmotného kulturního dědictví lidstva UNESCO, je jízda králů. S ohledem na finanční podporu s tím spojenou se tato slavnost začala obnovovat i tam, kde již dávno zanikla (např. ve Vlčnově či v Hluku).

Svatodušní svátky

Sedm týdnů po Velikonoční neděli se slaví Soslání Ducha svatého, tedy událost, kdy apoštolům byla dána nová duchovní síla k šíření nového učení. Osvícení Duchem svatým je křesťany slaveno již od 3.století a je vedle Velikonoc a Vánoc třetím nejvýznamnějším bodem liturgického roku a současně koncem velikonoční doby, protože završuje Ježíšovu pouť.¹¹⁵

Církevní oslavy končily slavnostní mší v kostele, který byl bohatě vyzdoben zejména růžemi (proto se také svátkům říkalo rozálie). Liturgickou barvou tohoto dne je červená (na památku ohnivých jazyků, v jejichž podobě sestoupil Duch svatý na apoštoly).¹¹⁶ Od doby rekatolizace se v tento den často uděluje svátost biřmování.

Všechny církevní svátky tohoto období byly spojeny s výzdobou kostelů i domácností velkým množstvím zelených ratolestí a květin. Už v sobotu se domy uklízely a zdobily, lidé říkali, že výzdobu připravují na Ducha svatého, který k nim na druhý den přilétne v podobě holubice. V neděli po mši se vařil slavnostní oběd a odpoledne se konaly taneční zábavy

1.4.12. Liturgické mezidobí

Liturgické mezidobí má 34 nebo 33 týdnů. Začíná v pondělí po neděli následující po 6. lednu a pokračuje až do začátku doby postní; znovu začíná v pondělí po neděli Soslání Ducha Svatého a končí v sobotu před 1. nedělí adventní.¹¹⁷

---

¹¹⁵ Srov. KRČMÁŘ, Luděk. *Lidová zbožnost na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2017, s.17.

¹¹⁶ Srov. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015, s. 144.

¹¹⁷ Srov. ŠLÉGR, Jan, *Český misál*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015, s. 242.

Slavnost Nejsvětější Trojice

Tuto slavnost církev slaví v neděli po Soslání Ducha Svatého. „*Rostoucí projevy zbožnosti vůči tajemství trojjediného Boha, které v pozdním středověku začaly zaujímat významné místo v soukromé zbožnosti a daly vznik výrazům liturgické úcty, přivedly v roce 1334 papeže Jana XXII. k rozšíření slavnosti Nejsvětější Trojice na celou latinskou církev. Tato událost měla ve své době rozhodující vliv na zrod a rozvoj některých pobožností.*“¹¹⁸ Je nezbytné, aby i v lidové zbožnosti byla trvale přítomna trinitární orientace.

Slavnost Těla a krve Páně

Jedná se o poslední církevní svátek období letnic, je slaven 10 dní po Svatodušní neděli, tedy ve čtvrtek po slavnosti Nejsvětější Trojice. Svého rozšíření po celé latinské církvi se tato slavnost dočkala v roce 1264 díky svatému otci Urbanu IV., který byl hluboce dojatý zázraky v Daroce a v Bolseně.¹¹⁹ Lidově se dnes slavnost nazývá také Boží tělo. Ačkoli tento svátek připadá na čtvrtek, často je v současnosti slaven až v neděli, a to čistě z praktických důvodů – pro vyšší návštěvnost.

Už při poslední večeři s apoštoly přirovnal Ježíš chléb ke svému tělu a víno ke své krvi. Tímto svátkem se zdůrazňuje reálná přítomnost Ježíše Krista jako Boha i jako člověka v eucharistii (chléb a víno proměněné v tělo a krev Kristovu). Svou okázalou podobu tento svátek získal až v pobělohorské době, avšak převážně jako městská slavnost. Konala se pod širým nebem za účasti procesí vedeného knězem, který nesl monstranci. Procesí obcházelo čtyři oltáře postavené obvykle v rozích náměstí či po vsi, kde probíhaly modlitby a čtení z evangelií. V každém oltáři byl obraz zdobený květinami a ratolestmi. Družičky rozhazovaly na cestu okvětní lístky pivoňek nebo jiných květin. Na výzdobě kostela a oltářů se podíleli bohatí měšťané a všechny významné místní spolky, jejichž členové se účastnili procesí ve slavnostních stejnokrojích a s cechovními nebo spolkovými prapory. Božitělové průvody s hojnou účastí věřících se konaly v mnoha

---

¹¹⁸ *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s.109.

¹¹⁹ Srov. MRÁČEK, František. *Eucharistické zázraky.* Praha: Věrité, 2007, s.38.

městech ještě v první polovině 20. století. Slavnost zanikla v období komunismu, ale dnes se postupně obnovuje.¹²⁰

1.2.13. Poutě

Liturgický slovník mluví o pouti jako o nábožensky motivované návštěvě svatých míst na základě lidského přesvědčení, že božstvo je na určitých místech přístupnější. V našem prostředí byl vznik poutí podmíněn nejčastěji jako důsledek zázračných jevů, uzdravení či záchrany života. Z hlediska křesťanství se putuje na významná místa zejména z toho důvodu, aby věřící posilnili a upevnili svoji víru. Hodnota pouti tedy spočívá ve zintenzivnění víry, v obrácení a v příklonu ke společenství církve, vyrůstajícím ze společné návštěvy takových míst víry. Vše však za předpokladu, koná-li se tak správným způsobem.¹²¹ *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii* označuje pouť za typický projev lidové zbožnosti, který je úzce spojen s poutní svatyní. Tato univerzální náboženská zkušenost je též označována jako cesta modlitby. Každá pouť by měla být modlitbou oživována, Boží slovo by mělo být jejím světlem a vůdcem, výživou i oporou. Aby pouť přinesla dobrý výsledek i očekávané duchovní plody, je důležité zajistit pořádaný průběh slavení obřadů a adekvátně zdůraznit různé fáze poutě.¹²²

---

¹²⁰ Srov. KRČMÁŘ, Luděk. *Lidová zbožnost na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2017, s.18.

¹²¹ Srov. BERGER, Rupert. *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008, s.376.

¹²² Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s.192.

2. KONKRÉTNÍ PROJEVY LIDOVÉ ZBOŽNOSTI VE VYBRANÝCH FARNOSTECH

2.1. Římskokatolická farnost při kostele svatého Tomáše

Historie

Vznik samotné budovy kostela je spojen s moravskými markrabaty z rodu Lucemburků. Jeden z prvních počínů Jana Jindřicha, bratra Karla IV. Bylo založení kláštera augustiniánů eremitů v Brně. Zakládací listinou z roku 1350 byl kostel umístěn na předměstí Brna poblíž farního kostela sv. Jakuba.¹²³ Konec působení augustiánů u svatého Tomáše je spojen s vládou císaře Josefa II. Klášterní kostel se stal 1. září 1784 kostelem farním pro nově zřízenou farnost na severním předměstí Brna.¹²⁴

Současnost

Teritorium farnosti zasahuje do několika městských částí:

- Brno – Střed
- Brno – Královo pole

Teritoriální farnost při kostele svatého Tomáše byla a je velmi živou farností s rozsáhlým společenstvím. Z rozhovorů vyplynulo, že farnost je intelektuální, s velkým podílem vysokoškolsky vzdělaných návštěvníků. Farnost může budit dojem, že je pro nové „uzavřená“. Markéta Zelenková dodává: „*Tomášek je velká farnost, chodí tam hrozně moc lidí a nedá se uhlídat, abychom všechny nové hned aktivně začleňovali. Samozřejmě o tom, co se o nás proslýchá, víme a snažíme se na tom pracovat. Určitě jsme, ale pro všechny otevření a každý je vítán.*“¹²⁵

Kvalitním informačním zdrojem pro farníky, zájemce či náhodné návštěvníky je internetová stránka farnosti.¹²⁶ Mimo červenec a srpen pak vychází jednou měsíčně farní zpravodaj *Tomášek*, a to již od roku 1993.

Dlouhodobě se aktivně podílí na duchovním životě farnosti **komunita Emmanuel**. Ta poskytuje služby v duchu charismatické obnovy, služby pro manželské páry i celé rodiny, služby mladým lidem, které zahrnují například společenství pro mladé či

¹²³ Srov. *230 let farnosti u kostela sv. Tomáše v Brně*. Brno: Ivo Sperát, 2014, s.8.

¹²⁴ Srov. *230 let farnosti u kostela sv. Tomáše v Brně*. Brno: Ivo Sperát, 2014, s.12.

¹²⁵ ZEMANOVÁ, Veronika. Rozhovor s Markétou Zelenkovou ze dne 4.2.2019.

¹²⁶ www.svtomas.net

mezinárodní poutě pro mladé. Mezi služby komunity Emmanuel patří také služby s charakterem soucítění. V tomto případě se jedná primárně o Modlitbu SOS¹²⁷, což je přijetí proseb na telefonní lince. Aktivní jsou členové komunity také v dobrovolnictví. Podstatné je jejich podílení se na kurzech Alfa, které ve farnosti pravidelně probíhají. Dále také spolupořádají Noc kostelů či evangelizační večery. Aktivity komunity jsou určeny všem, kteří hledají Boha nebo jej touží blíže poznat.

Nedílnou součástí kostela sv. Tomáše je Gregoriánský chorál, který se zde zpívá v podstatě nepřetržitě již od roku 1954. Gregoriánský chorál je jednohlasný zpěv, který je součástí liturgických obřadů církve již od středověku. Chorál nabízí jedinečné spojení hudby a liturgických textů. Repertoár zde však není pouze libovolným výběrem chorálních melodií a textů. Každý zpěv má své vymezené místo v rámci liturgického roku, který každoročně zpřítomňuje okamžiky Božího působení v dějinách lidstva. Smysl založení chorálu byl výhradně liturgický.¹²⁸

Zpočátku se chorál jako součást liturgie u sv. Tomáše zpíval jedenkrát za měsíc, později každou druhou neděli. Dnes se již více než padesát let chorál u svatého Tomáše zpívá každou neděli. Věřící spolu se sborem zpívají vždy jedno ze šesti ordinárií a mají k dispozici texty s notami. Jan Weinberger k aktivitě chorálu dodává: *„Zpěv je dnes využíván také v praktikách tvořivé psychoterapie, zvláště pak v muzikoterapii a v pedagogice. Hudba s rytmicky přenášeným pulzem má mnohostranné účinky, neboť koriguje duševní i fyziologickou rovnováhu. Chorální zpěv obsahuje všechny frekvence hlasového spektra a energeticky zpěváky i posluchače nabíjí. Člověk je svým způsobem po celé generace formulován kulturou své země, světadílu, ve kterém žije. Proto je třeba zdůraznit i toto prospěšné působení odkazu našich předků – gregoriánského chorálu – na nás Evropany.“*¹²⁹

2.1.1. Doba adventní

V době adventní má farnost mnoho zvyků, které farníci již dlouhá léta dodržují. K tradičním patří výroba adventních věnců na faře. První neděli adventní pak mohou zájemci svůj adventní věnec přinést do kostela. Věnce jsou zde položeny na zem před

---

¹²⁷ Možnost je i prostřednictvím webových stránek www.emmanuel.cz/sos.

¹²⁸ Srov. *230 let farnosti u kostela sv. Tomáše v Brně*. Brno: Ivo Sperát, 2014, s.140.

¹²⁹ *230 let farnosti u kostela sv. Tomáše v Brně*. Brno: Ivo Sperát, 2014, s.145.

oltář a během bohoslužby jsou knězem posvěceny. Namísto adventních kalendářů je zde zvykem vyrábět adventní Nebeské Jeruzalémy. Základem jsou hradby města Jeruzaléma z lepenky s množstvím okének. Do středu hradeb je vložena svíčka. Děti své Jeruzalémy před modlitbou během adventu rozsvěcují a postupně otevírají všechna okénka, dostává se jim tedy každý den více a více světla. Samotná výroba Nebeských Jeruzalémů je zakončena průvodem světel, kdy děti vcházejí do zhasnutého kostela, každé s jednou zapálenou svící. Za společného zpěvu se pak postupně celý kostel rozsvěcuje. Někdy dojde k oživení výroby a k dětem přichází mladí převlečení za apoštoly. Vytvoří z těl pomyslný chrám, kde pak společně v radostném zpěvu a chválách oslavují Boha. Mimo Jeruzalémy vyrábí děti ve farnosti také vánoční ozdoby, kterými následně zdobí vánoční stromy přímo v kostele. Tímto se tak i nejmenší děti zapojují do příprav na Vánoce ve „svém“ kostele. Na faře probíhá také oblíbené zdobení perníčků, které jsou pak dětem předávány při Mikulášské nadílce. Při této akci se schází převážně ženy z farnosti a společně se snaží dosáhnout zklidnění v hektických časech konzumní doby. Mikulášská nadílka je ve farnosti rozdělena na dvě etapy. Mikuláš se svým sborem andělů přichází na středeční dětskou mši, následně pak také v neděli na Petrinum, kde je připraven program skauty. Děti dostanou za říkanky své balíčky, probíhá společná modlitba a následně divadelní inscenace vybraného biblického příběhu.

V tomto čase je v kostele možnost Adventního rozjímání o tajemství eucharistie. Půl hodiny před mší se mohou lidé společně s kaplanem ztišit, zklidnit a společně se zamyslet nad adventní dobou. V dnešní době je cílem kaplanů, kteří akci vedou, zejména vzbudit v lidech vědomí o důležitosti duchovních aspektů před těmi materiálními. Na ranních mších jsou zpívány roráty.

Nedaleko kostela na Moravském náměstí probíhají také adventní trhy. Zde je možné zakoupit různé pochutiny i řemeslné výrobky. Tyto trhy jsou lidmi z farnosti hojně navštěvovány, nespojují si tuto návštěvu však s duchovnem, ale spíše se společenskou událostí. Na konci doby adventní je v kostele pravidelně připraveno k odběru betlémské světlo, pro které si přicházejí i lidé mimo farnost.

2.1.2. Doba vánoční

Tradici ve zdejší farnosti má také betlém. V době kolem roku 1950 ho navrhla architektka Bohumila Jánská. Jeho specifikum spočívá v tom, že pro něj existují dva

soubory Svaté rodiny, které jsou během doby vánoční vystřídány. Na Štědrý den probíhá dopoledne rorátní mše svatá. Odpoledne pak mše svatá, která je zaměřena na děti. Na začátku bohoslužby vykonají všechny přítomné děti v kostele drobnou pouť. Společně s kaplanem vychází od předního oltáře a nesou Jezulátko do betléma. Při této příležitosti cinkají připravenými zvonečky, nechybí ani zpěv dětské scholy. Po mši si mnozí farníci v lucernách odnáší domů betlémské světlo. Zvyky, které jsou v tento den praktikovány v jednotlivých rodinách se liší, přesto má většina rodin své tradice, které pravidelně dodržuje a vychovává k nim další generace. Rodina Markéty Zelenkové prožívá Štědrý večer s evangeliem i hudebním doprovodem. *„Po odpolední mši přijdeme domů a sejdem se u stolu. Večeříme pravidelně kapra a salát. Před jídlem pronášíme modlitbu a čteme biblický příběh, naše děti se ve čtení pravidelně střídají. Po jídle vezmeme kytaru a jdeme na kopec k nedalekému kříži, je to takové pěkné místo. Tam si zazpíváme koledy, pomodlíme se a jdeme domů, kde již čeká rozsvícený vánoční strom a dárky, které tam jeden z rodičů nepozorovaně uložil. Máme to takto moc rádi, i když už jsou děti větší, stále takové Vánoce vyžadují.“*¹³⁰ Půlnoční mše svatá probíhá tradičně a je hojně navštěvována lidmi z farnosti i lidmi, kteří do kostela pravidelně nechodí. Kostel sv. Tomáše je také specifický tím, že je z něj vysílán online přenos půlnoční mše svaté.

Na Boží hod vánoční i na svátek sv. Štěpána je kostel otevřen pro návštěvu jesliček. Rodiny v těchto dnech navštěvují příbuzné, pronášejí blahopřání a společně slaví. Na svátek Svaté rodiny probíhá v kostele sv. Tomáše obnovování manželských slibů. Toto se týká také ženatých ministrantů, kteří v těchto chvílích opouštějí svá místa u oltáře a vyhledají své manželky, aby společně obnovili manželské sliby.

Ve farnosti 31.prosince probíhá ranní i odpolední mše svatá na poděkování za uplynulý rok. O den později, tedy 1. ledna na Slavnost Matky Boží Panny Marie, vítají ve farnosti při bohoslužbě Nový občanský rok. Tato mše svatá má pro zdejší farníky velký vnitřní význam a pokud je to v jejich silách, rádi ji navštěvují. Tradiční je také žehnání křídly, vody a kadidla na Slavnost Zjevení Páně. V rodinách pokorně čekají na příchod Tří králů, aby mohli věnovat finanční příspěvek na charitu, ale také na to, aby vyslanci v kostýmech mudrců opatřili jejich dům iniciálami K+M+B.

---

¹³⁰ ZEMANOVÁ, Veronika. Rozhovor s Markétou Zelenkovou ze dne 4.2.2019.

Na začátku února je při mši udělováno Svatoblažské požehnání. Kněz při mši se dvěma svícemi zájemcům, kteří k němu přijdou, požehná slovy: „*At se za tebe přimluví svatý Blažej proti nemozem a krčnímu zlu*“.

Před začátkem doby postní probíhá ve farnosti farní karneval, který je dnes moderní formou tradičního masopustu. Cílem setkání je vybudovat u malých dětí vztah k farnosti i k sobě navzájem.

2.1.3. Doba postní

Na začátku doby postní začínají ve farnosti přípravy na 1. svaté přijímání. Zajímavostí postní doby ve farnosti je návrat ke starobylé tradici almužny. Lidé své peníze za požitky, které si během postní doby odřekli, mohou vložit do tzv. postniček, které jsou uloženy v kostele. Tyto postničky nemusí využívat jen v kostele, mohou si je vyrobit i ve svých domovech. Prostředky naspořené touto cestou jsou poté skrze charitu použity na pomoc potřebným. Pravidelně ve středy a pátky jsou ve farnosti uskutečňovány pobožnosti křížové cesty. Středeční pobožnosti jsou uzpůsobeny tak, aby byly srozumitelné i dětem. Zúčastnění buď sedí v lavici a naslouchají knězi nebo chodí společně od obrazu k obrazu s křížem, který nese ministrant. V sobotu před Květnou nedělí probíhají přípravy na Misijní jarmark, do kterého se farnost pravidelně a aktivně zapojuje. Na Květnou neděli začíná bohoslužba před kostelem. Lidé se zde sejdou a vyslechnou první čtení. Poté průvod vchází do kostela, v rukou drží větvičky vrby jívý – kočičky. Následně jsou zpívány pašije. Je zvykem, že před oltářem stojí muži (každý zpívá jednu roli) a je zapojen i pěvecký sbor.

2.1.4. Svatý týden

Na Zelený čtvrtek je v kostele připraveno místo pro soukromou adoraci v Getsemanské zahradě. Zvolené místo je obloženo mechem, případně jinou zelení, aby evokovalo pocity souznění s Kristem. Lidé někdy i dlouhé hodiny setrvávají na tomto místě, modlí se a doprovází takto Krista. V některých rodinách je tradicí na památku Poslední večeře Páně společné rodinné setkání. K jídlu mají maso s hořkými bylinami, chlebové placky, pijí víno a z Bible předčítají příběh o poslední večeři. Na Velký pátek probíhá pravidelně křížová cesta v přírodě. V některých letech se konává dobrovolná charitativní sbírka zvaná Boží hrob na pomoc křesťanům ve Svaté zemi. Dále probíhá adorace u hrobu a také soukromá adorace svatého Kříže. Na Bílou sobotu se konají

oslavy Velikonoční vigilie, které začínají ve 21 hodin před kostelem, kdy je žehnán oheň. Každý nese svíčku, která je opatřena chráničkou před kapáním a společně vchází do kostela. Na Neděli Zmrtvýchvstání Páně je po mši žehnán pokrm, který si zájemci přinesli. Mezi tradiční jídla patří velikonoční beránci či vejce. Takto požehnané pokrmy si lidé nosí domů a společně je s rodinou a širším okruhem příbuzných konzumují.

2.1.5. Doba velikonoční

Pohanské Velikonoční pondělí rezonuje i v místních rodinách. Chlapci i muži si pravidelně pletou z vrbových proutků pomlázku, které zde nazývají „mrskačka“. Ke znalosti pletení přispívá mimo jiné i zdejší skautský oddíl, který se s mladými před Velikonocemi vydává na výlet, kde potřebné proutí nasbírají a chlapce plést pomlázku naučí. Někteří si pomlázku nosí také do kostela a někdy i pan kaplan vyšlehá přítomné ženy a dívky. Vše probíhá v dobré náladě a farníci se rádi zapojují. Některé ženy do kostela přináší i odměny v podobě vařených vajec, která zdobí netradičně (podle aktuálních trendů). Pod vedením komunity Emmanuel v době velikonoční probíhá v kostele svatodušní nověna. Po devět večerů před sesláním Ducha svatého se lidé v kostele modlí o nové vylití Ducha svatého. Většině farníků však v dnešní době povinnosti nedovolují navštěvovat kostel souvisle po celých devět dní. V měsíci květnu v kostele probíhají májové pobožnosti. Po večerní mši svaté se lidé schází u ikony Marie Svatotomské. Ve farnosti při kostele svatého Tomáše probíhá pravidelně na Letnice udělování svátosti biřmování.

2.1.6. Liturgické mezidobí

Slavnost Těla a krve Páně je ve farnosti při kostele svatého Tomáše zahájena mší svatou. Malé dívky se v tento den obléknou do bílých šatů. S sebou mají košíčky naplněné květy nebo zelenými lístky. Na konci mše vycházejí tyto dívky z kostela jako první a hází okvětní lístky před duchovního, který jde za nimi a nese monstranci. Dále probíhají modlitby u výstavy Nejsvětější svátosti, kde mají farníci možnost i k tiché meditaci a klanění.

V mezidobí se kostel připojuje k akci Noc kostelů, která je hojně navštěvována nejen lidmi pravidelně docházejícími do farnosti, ale i náhodnými návštěvníky, pro které je připraven bohatý program a seznámí s kostelem i farností.

2.1.7.Poutě

Z dostupných informací lze vystopovat, že první farní pouť, v podobě, jak ji ve farnosti známe dnes, se uskutečnila 1. května 2001.¹³¹ Tradice poutí tedy není v této farnosti nijak dlouho zakořeněná. Každý rok 8. května se koná farní pouť na Vranov u Brna. Fyzicky zdatní jdou pěšky z Útěchova do Vranova u Brna. Součástí cesty jsou modlitby, duchovní rozjímání, ale i hry pro děti. Vítány jsou celé rodiny. Cesta vrcholí bohoslužbou v kostele Narození Panny Marie. Po mši následuje společné občerstvení na zahradě fary, kde jde připraven další duchovní program pro děti. Několikrát do roka jsou také kaplanem organizovány poutě na různá duchovní místa po České republice. Lidé z farnosti se také rádi účastní diecézní poutě rodin, jejíž organizátoři si kladou za cíl vrátit se k tradičnímu smyslu putování.

2.3. Římskokatolická farnost u kostela Panny Marie Pomocnice Křesťanů

Historie

Salesiáni Dona Bosca¹³² do Brna přišli v roce 1939. Prvním byl P. František Lepařík, kterému se podařilo najít vhodný pozemek v Žabovřeskách, tedy v nově se rozvíjející části města. V době totality salesiánskou tradici nesli oratoriáni, kteří udržovali salesiánské zvyky. Především pak zpěv, scholy a ministrování. V roce 1995 byl postaven kostel a první část oratoře, o dva roky později pak dům komunity. V roce 1998 bylo středisko mládeže zařazeno do sítě školských zařízení MŠMT. O rok později zde byla vybudována hřiště. K 1.1. 2000 byla zřízena nová farnost a v roce 2002 otevřena nová budova střediska.¹³³

Současnost

Teritorium farnosti zasahuje do jediné městské části Brna. Tou je městská část Žabovřesky, které se rozkládají na levém břehu Svatky severozápadně od historického jádra Brna. Ohlášky a další nezbytné informace si mohou farníci či jiní zájemci přečíst ve čtvrtletním časopise *Žabokuk – žabovřeské kukátko*, který nahlíží do života salesiánské farnosti a střediska mládeže. Co do informací, je na místě zmínit velmi propracované

---

¹³¹ *230 let farnosti u kostela sv. Tomáše v Brně*. Brno: Ivo Sperát, 2014, s.198.

¹³² Ústav pro český jazyk AV ČR uvádí možnost zápisu varianty Bosco i Bosko

¹³³ *Brněnská diecéze 1777-2007: historie a současnost: sborník příspěvků ze symposia na Biskupském gymnáziu v Brně 10.11.2007*, s.178.

webové stránky farnosti,¹³⁴ spolehlivě odkazující na salesiánské středisko mládeže, místní komunitu Salesiánů Dona Bosca i na Salesiánské mediální centrum. Tato platforma je pro farníky velmi významná, užitečná a uživatelsky oblíbená. Farnost je velmi otevřeným společenstvím, je aktivní a zapojuje se do kurzů Alfa či Noci kostelů. Organizuje také rozsáhlé vzdělávací programy pro veřejnost pod názvem *Žabovřeské rozmlouvání*.

Při farnosti funguje řeholní kongregace Salesiánů Dona Bosca, která se věnuje výchově mládeže. Salesiánskou spiritualitu a poslání je možno charakterizovat následovně: „*Být znamením a nositeli Boží lásky mladým, zejména nejchudším.*“¹³⁵ Salesiánské působení se zde ve farnosti zaměřuje dvěma směry. Tím prvním je snaha propojení farnosti, střediska mládeže a skupin salesiánské rodiny. Druhý směr je pak samotná činnost salesiánského střediska mládeže ve smyslu:

- spontánních aktivit (možnost využívat hřiště, sportovní zařízení, pomůcky aj.) za přítomnosti animátorů a alespoň jednoho salesiána,
- pravidelných činností (kroužky, doučování),
- příležitostných akcí (výlety, turnaje, akademie aj.),
- prázdninových aktivit (pobyty, víkendové akce),
- pravidelných aktivit pro rodiče s předškolními dětmi.¹³⁶

2.3.1. Doba adventní

Během doby adventní probíhají v kostele tradiční roráty, které začínají průvodem s lucernami a z části jsou prožívány jen při svíčkách. Poměrně novou záležitostí jsou ve farnosti roráty, které jsou jednou týdně určeny školákům. Děti mají po rorátech na středisku možnost posnídat, a následně se včas přesunout do svých škol. Jedním z tradičních zvyků tohoto období je ve farnosti tvoření adventních věnců, které probíhá v sále pod kostelem. Návštěvníci mají k výrobě k dispozici veškeré vybavení včetně korpusů, větví, adventních svící a dalších nezbytností. Vstup na tuto akci je zdarma, platí se za konkrétní spotřebovaný materiál. Akce je navštěvována převážně ženami a dětmi. Svůj adventní věnec má každá rodina možnost si nechat požehnat při následné

---

¹³⁴ www.brno.sdb.cz

¹³⁵ *Stanovy a pravidla Společnosti svatého Františka Saleského*, čl. 1.

¹³⁶ *Brněnská diecéze 1777-2007: historie a současnost: sborník příspěvků ze symposia na Biskupském gymnáziu v Brně 10.11.2007*, s.179.

bohoslužbě. Děje se tak v sobotu před první nedělí adventní. Lidé své věnce do kostela pravidelně přináší a kladou před oltář. Variantou je také možnost požehnání věnce samostatně v rodině. K tomuto účelu je v kostele k dispozici manuál, který rodinu krok za krokem žehnáním v domácím prostředí provede. V některých domácnostech je zvykem se každou adventní nedělí sejít nad rozsvěcováním svíčky a společně reflektovat uplynulý týden.¹³⁷ Mikulášský program probíhá ve farnosti ve dvou vlnách. Ve středu je připravena akce v Salesiánském středisku, v neděli pak přichází Mikuláš s anděly na mši svatou. Zde je vyprávěno o historii Mikuláše a dětem jsou rozdány dva čokoládové dukátky. Tradičně si pak dítě jeden dukátek ponechá a o jeden se rozdělí s někým dalším. Zajímavostí je také fakt, že při této příležitosti jsou nejen děti obdarovávány Mikulášem, ale i Mikuláš dětmi, které si každý rok něco drobného společně připraví. Tato mikulášská tradice se zde drží, přestože zájem v posledních letech klesá a organizátorů ubývá. Organizován je také vánoční misijní jarmark, při kterém si mohou lidé zakoupit ručně vyrobené ozdoby, svícny a jiné vánoční dekorace. Výrobky jsou prodávány také na adventních trzích. Salesiáni se pravidelně od roku 2015 aktivně účastní adventních trhů v Brně na Dominikánském náměstí, kde mají po několik dní postaven svůj stan. Mimo nákup výrobků se zde mohou lidé dozvědět něco o činnosti salesiánského střediska. Po 3. neděli adventní vždy po mši probíhá předvánoční nověna. Prostřednictvím krátké modlitby, kterou duchovní přečte na konci mše, dochází ke společné přípravě na slavnost Narození Páně Betlémské světlo, které se těší velké oblibě, je do farnosti již tradičně přivázeno skautkami odpoledne před Štědrým dnem.

2.3.2. Doba vánoční

Plamen betlémského světla je na Štědrý den při mši požehnan a rodiny si následně světlo odnáší domů. V některých rodinách je tradicí, že mládež během dopoledne světlo roznáší rodinným příslušníkům a známým, kteří neměli možnost návštěvy kostela. Přítomnost tradičního betléma nedaleko křtitelnice je v kostele již samozřejmostí. V posledních letech byly historické figurky ve špatném stavu nahrazeny figurkami keramickými. Na jejich tvorbě se podíleli účastníci různých kroužků pod salesiánským vedením. Nasvícený betlém se těší velké oblibě u dětí i dospělých. Při odpolední dětské mši je dětmi do betléma přidáno také jezulátko. Štědrý den prožívají

---

¹³⁷ ZEMANOVÁ, Veronika. Rozhovor s Karlem Kozlem ze dne 21.2. 2019.

dotazované rodiny tradičním způsobem v rodinném kruhu. Štědrý večer otevírají modlitbou, litím oliva a krájením jablek. Štědrovečerní večere se skládá z polévky, smaženého kapra a bramborového salátu. Rodiny dodržují přítomnost živého vánočního stromu v domě, který zdobí podle aktuálních trendů.¹³⁸ Kostel, také vyzdoben několika vánočními stromy, je v době půlnoční mše svaté hojně navštěvován, nejen pravidelně docházejícími farníky, ale i občany, kteří kostel běžně během roku nenavštěvují. Na svátek sv. Štěpána je ve venkovním amfiteátru salesiánského areálu k vidění živý betlém. Svatou rodinu tohoto betléma tvoří každý rok jiná rodina s malým dítětem. Toto setkání s nově narozeným Ježíškem probíhá po poledni a těší se velké oblibě. Součástí je čtení z Písma a postupné klanění všech skupin z farnosti (dětí, mladých, rodin...). Při této příležitosti probíhá sbírka trvanlivých potravin pro lidi bez domova. Lidé přinášejí trvanlivé potraviny jako paralelu k darům, které Kristu přinesli do Betléma Tři králové. V dalších dnech probíhá také obnova manželských slibů. Na konec civilního roku (31. prosince) jsou při adoraci a následně i při mši svaté vzdány díky za uplynulý rok a přítomným duchovním je uplynulý rok farnosti reflektován také v číslech. Začátkem civilního roku ve farnosti probíhají vánoční chvály, kdy se lidé setkávají u jesliček s modlitbou a hudebním doprovodem scholy. Na Slavnost Zjevení Páně probíhá při mši žehnání kadidla, vody, křídly, zlata a soli. Do organizace tradiční Tříkrálové sbírky se s dětmi aktivně zapojuje Klub maminek. Děti s kasičkami, hudebními nástroji a koledami obchází celou městskou část. Lidé na děti přestrojené za mudrce čekají i doma, aby mohli přispět na charitu a svůj dům nechali opatřit tradičním K+M+B. Za moderní formu masopustu je možno považovat lednový maškarní bál pro děti. V den Hromnic (2. února) probíhá při každé mši svaté žehnání hromničních svící.

2.3.3. Doba postní

Každý pátek a neděli se farníci schází k pobožnosti Křížové cesty. V této farnosti během postní doby nechybí postničky připravené primárně pro děti. Papírové krabičky, určeny tedy hlavně dětem (ale i dospělým), slouží k odkládání postní almužny, jako symbol odhodlání měnit sebe prostřednictvím pomoci druhým. Tyto postničky jsou následně v kostele během druhé neděle velikonoční přineseny v obětním průvodu

---

¹³⁸ ZEMANOVÁ, Veronika. Rozhovor s Karlem Kozlem ze dne 21.2. 2019.

k oltáři. Ve farnosti probíhá během doby postní tradiční židovská sederová večeře pro děti z náboženství. Hlavně děti jsou zapojeny také do zvyku vynášení Moreny, kdy společně vítají příchod jara. Vynášení probíhá zpravidla vhozením vyrobené postavy ze slámy do řeky Svatky. Na Květnou neděli se uskutečňuje tradiční žehnání ratolestí na nádvoří, nejčastěji si lidé přináší větvičky vrby jívy. Následuje průvod s ratolestmi kolem kostela, jenž je zakončen mší svatou, na které jsou zpívány i čteny pašije.

2.3.4. Svatý týden

Ve středu probíhá při farnosti velikonoční tvoření. Účastníci akce vyrábí přání, slaměné věnce a zdobí perníčky. Pro chlapce je také připraven kurz výroby pomlázek. Celá akce je uzavřena odpolední dětskou mší svatou. Po obřadech na Zelený čtvrtek je připraveno noční bdění v Getsemanské zahradě. Místo nedaleko křtitelnice je hojně zdobeno mechem, větvemi a stromy. Na Velký pátek jsou opět čteny i zpívány pašije. Velkopáteční obřady jsou spojeny s tradiční křížovou cestou do Chudčic. Bílá sobota je dnem, kdy je umožněna adorace u Božího hrobu. Při obřadech Velikonoční vigilie bývá žehnán oheň a ve farnosti probíhá křest a případně biřmování. Během mše o neděli Zmrtvýchvstání Páně je možnost nechat si požehnat pokrm. Této služby farníci využívají, nejčastěji jsou pak žehnány pokrmy jako beránci či vejce.

2.3.5. Doba velikonoční

Velikonoční pondělí prožívají ve farnosti vesele, po mši svaté probíhá pomlázka od zúčastněných chlapců, kteří jsou odměněni zdobenými vajíčky. Přípravy před slavností Seslání Ducha Svatého probíhají formou novény, kdy se farníci po devět večerů schází po vzoru apoštolů a Panny Marie k společenství modlitby, svědectví a krátké katechezi. Vyvrcholením je pak svatodušní vigilie, která podobně jako ta velikonoční začíná lucernáři. Venku je připravena vatra z dříví, od zapáleného ohně se pak zapaluje paškál, který se vnáší do ztemnělého kostela. Od paškálu jsou pak postupně zapalovány svíce jednotlivých přítomných. Klub maminek organizuje pro děti Letniční slavnost. Vybraní farníci, kteří jsou převlečeni za apoštoly, žádají zúčastněné děti o spolupráci v šíření a hlásání radosti do celého světa, že Ježíš žije. V měsíci květnu společenství oslavuje Matku Boží májovými pobožnostmi.

2.3.6. Liturgické mezidobí

V mezidobí se farnost připojuje také k Noci kostelů. Program je připraven v kostele Panny Marie Pomocnice Křesťanů i v kapličky svatého Václava na Burianově náměstí. Dále farnost prožívá Slavnost Těla a Krve Páně, na začátku školního roku pak žehnání školních pomůcek, kdy si některé děti nosí na mši svatou aktovky a jiné školní potřeby. V listopadu se uskutečňuje hned několik akcí. Rozsáhlá a velmi navštěvovaná je Martinská slavnost, která probíhá venku ve venkovním amfiteátru. Svatý Martin přijíždí na koni se svou družinou a přiváží světlo, na které všichni netrpělivě čekají. Následně si nechají zapálit vyrobené lampiony a účastní se krátkého průvodu. Po průvodu dostanou menší děti dva svatomartinské rohlíčky, o které se musí s někým podělit. Charitativní akcí je akce Misijní koláč, kdy jsou prodávány koláče a bábovky, které napekly ženy z farnosti. Výtěžek putuje na podporu Papežských misijních děl. Farnost prožívá také slavnost Ježíše Krista Krále, jakožto konec církevního roku. Farníci společně ukončují rok víry vyznáním kréda a žehnáním křížů, které si někteří lidé do kostela přinesou.

2.3.7. Poutě

K tradičním poutím farnosti patří oblíbená křížová cesta do Chudčic na Velký pátek. Navštěvována je hlavně rodinami s dětmi. Dále pouť k Panně Marii Pomocnici, jenž se uskutečňuje v květnu na den farnosti v prostorách střediska mládeže a zářijová pouť na Vranov u Brna. Někteří farníci se také pravidelně účastní diecézní poutě rodin.

2.3.8. Jiné

Za zajímavou a velmi moderní formu zbožnosti lze považovat tradici osvětlování nové kostelní věže. Kostelní věž je během roku nasvícena liturgickými barvami tak, aby korespondovala s právě slaveným dnem, nebo obdobím liturgického roku. Během doby adventní a postní svítí fialově, během doby velikonoční je světlo bílé, o slavnosti Seslání Ducha svatého červeně, v mezidobí zeleně. Výjimečnou událostí je pak Noc kostelů, kdy se organizátoři do kostela snaží příchozí přilákat střídavým blikáním všech dostupných barev. Tato metoda se může zdát velmi kontroverzní, přesto je u obyvatel velmi oblíbená.¹³⁹

---

¹³⁹ ZEMANOVÁ, Veronika. Rozhovor s Karlem Kozlem ze dne 21.2. 2019.

2.4. Římskokatolická duchovní správa u kostela Nanebevzetí Panny Marie

Historie

Poprvé se jezuité dostali do Brna roku 1570, kdy do Brna přijel na zasedání zemského sněmu olomoucký biskup Vilém Prusinovský z Víckova. V jeho doprovodu byli dva jezuité, zejména horlivý kazatel P. Alexander Heller. V roce 1602 vybudovalo Tovaryšstvo v Brně svůj chrám Nanebevzetí Panny Marie.¹⁴⁰ Významnou postavou v dějinách jezuitů i Brna je P. Martin Středa. Během dlouhého obléhání Švédy byl duchovním vůdcem studentů, kteří se zúčastnili bojů a svou nezlomnou vírou a důvěrou v pomoc Panny Marie dokázal dodávat ostatním odvahu, statečnost i trpělivost. Podle tradice dopadla poslední švédská dělová koule k jeho nohám, kde znehybněla. P. Středa zemřel dne 26. 8. 1649 a byl pohřben v kryptě řádového kostela Nanebevzetí Panny Marie.¹⁴¹ Historie jezuitů v tomto kostele byla velmi komplikovaná, několik staletí patřil kostel vojsku. V minulém století došlo ke zbourání koleje, během druhé světové války pak byla chrámová loď zasažena bombami a došlo k rozsáhlému poškození, mimo jiné také ke zničení původních barokních varhan z roku 1728.¹⁴² V posledních letech probíhají v kostele náročné restaurátorské práce. V roce 2014 byly o slavnosti patronů brněnské diecéze sv. Petra a Pavla v kostele slavnostně posvěceny nové koncertní varhany, které zhotovila švýcarská varhanářská dílna Mathis Argelbau AG.¹⁴³

Současnost

Pod rektorátní kostel Nanebevzetí Panny Marie teritoriálně spadá pouze část obce Brno – Střed. Formálně je tato farnost personální farností. V aule Martina Středy kostel hostí kurzy Alfa. Zapojuje se také k akci Noc kostelů. Při farnosti působí mezinárodní anglicky mluvící komunita *Upper room*. Každá nedělní mše svatá, začínající v 12.15, je sloužena v anglickém jazyce. Neméně důležitou roli pro farnost hraje *Vysokoškolské katolické hnutí*, zkráceně VKH. Sídlem centra je Studentské centrum na

---

¹⁴⁰ Srov. BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. III. díl, III. svazek, Řeholní klerikové*. Praha: Libri, 2008, s.274.

¹⁴¹ Srov. BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. III. díl, III. svazek, Řeholní klerikové*. Praha: Libri, 2008, s. 276.

¹⁴² Srov. BÍLEK, Jiří. *Brněnské kostely: [32 brněnských kostelů ve 230 fotografiích]*. Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2006, s.44.

¹⁴³ Srov. BÍLEK, Jiří. *Brněnské kostely: [32 brněnských kostelů ve 230 fotografiích]*. Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2006, s.44.

Kozí 8 a duchovně také právě jezuitský kostel Nanebevzetí Panny Marie. VKH je organizace s působením po celé České republice. Hnutí bylo založeno v roce 1991. Staví na křesťanských hodnotách, klade si za cíl je udržovat, rozvíjet a předávat. Nejdůležitějším posláním hnutí je rozvoj mladého člověka stimulující jeho osobnostní, profesní, sociální, fyzický a duchovní růst.¹⁴⁴ Za účelem rozvoje toto hnutí pořádá akce duchovní i společenské. Těmi jsou například studentské mše, přednášky, výpravy za kulturou, sportovní dny, plesy, duchovní obnovy, charitativní divadla, návštěvy hospiců, duchovní doprovázení a mnoho dalšího. VKH se aktivně účastní organizace celostátních setkání vysokoškolských studentů i vydávání dokumentů sloužících k propagaci hnutí. Chod VKH zajišťuje tým radních, které podporuje studentský kaplan¹⁴⁵ a sestry, které se starají o Studentské centrum. Srdcem VKH je tedy tým radních, kteří jsou vždy voleni na akademický rok. Během akademického roku jsou pondělní studentské mše svaté postupně obětovány za jednotlivé vysoké školy v Brně a jejich konkrétní fakulty. VKH vítá aktivitu studentů z jednotlivých fakult a snaží se zapojit je do liturgie. Studenti příslušné fakulty tak mohou číst modlitbu přede mší, čtení, přímluvy či nést obětní dary. Mimo jiné vede VKH velmi pečlivě a přehledně také webové stránky svého hnutí, na kterých jsou zveřejňovány ohlášky jak u jezuitů, tak i ohlášené studentské či mládežnické mše svaté v jiných farnostech (například u minoritů či salesiánů). Tato aktivita VKH je velmi důležitá, neboť kostel Nanebevzetí Panny Marie nedisponuje svými vlastními webovými stránkami (webové stránky jezuitů slouží pro celou Českou republiku, samostatný odkaz na kostel Nanebevzetí Panny Marie je velmi malý). Při kostele nevychází žádný informační zpravodaj či občasník.

Velmi podstatou skutečností, kterou analýza farnosti potvrdila, je fakt, že farnost má obrovskou základnu studentů, kteří v Brně studují na středních a vysokých školách a dojíždí ze svých rodišť. Studenti tedy tráví ve farnosti svůj čas během semestru. Navštěvují studentské mše svaté, které se uskutečňují během pracovního týdne. Pokud jde ale o víkendy, zkušková období a významná období liturgického roku (jako je doba vánoční či doba velikonoční), studenti je tráví ve svých trvalých bydlištích s rodinami, což je mnohdy i stovky kilometrů od Brna. Zkušenost s lidovou zbožností tedy velmi často nezakouší ve společenství s jezuity, ale ve svých rodištích.

---

¹⁴⁴ Srov. Stanovy Vysokoškolského katolického hnutí Česká republika, z.s., čl. 2.

¹⁴⁵ Studentským kaplanem je v současnosti P. Mgr. ThLic. Ladislav Nosek SJ

2.4.1. Doba adventní

V sobotu před první nedělí adventní probíhá v kostele po mši svaté žehnání adventních věnců. Studentské centrum se aktivně zapojuje do Mikulášské nadílky. Ta probíhá při studentské mši svaté, kdy do kostela vstupují studenti převlečení za Mikuláše, anděly, ale i čerty a rozdávají doma napečené perníčky. Nadílka však není omezena pouze na kostel. Studentské centrum organizuje také Mikuláše, který obchází domovy pro seniory, nemocnice či domy s pečovatelskou službou. Mikulášská nadílka není tedy zaměřena pouze na menší děti, ale těší v předvánočních časech i seniory a nemocné, pro které jsou připraveny balíčky s perníčky a ovocem.¹⁴⁶ Uskutečňované rorátní mše při svíčkách se zde ve farnosti těší velké oblibě. „*Roráty u jezuitů jsou fakt super a nikdy si to nenechám ujít, navíc to stíhám před prací a jsem za to moc rád. Je to skvělá akce, na kterou se každý rok těším, atmosféra je jedinečná.*“¹⁴⁷ Účast na tomto ranním ztišení považuje velké množství studentů za samozřejmé, stejně tak jako účast na adventních trzích, jenž probíhají nedaleko kostela.

2.4.2. Doba vánoční

Zdrojem Betlémského světla, které do Brna vozí skauti, je podle rozhovorů s farníky hlavně kostel sv. Jakuba, se kterým jezuité úzce spolupracují. Farníci jsou tedy zvyklí chodit si pro světlo tam, kde je možno si od čekajícího dobrovolníka připálit svíčku i mimo bohoslužbu. V boční kapli je možná prohlídka betléma od Štědrého dne až do poloviny ledna. Betlém je tvořen sádrovými figurkami, které představují Svatou rodinu, pastýře a Tři krále. Dekorativní pozadí betléma je doplněno malovaným obrazem, který znázorňuje krajinu kolem Betléma. V kostele jsou také vystaveny dva živé vánoční stromy. Vánoční tvoření s vyráběním ozdob zde není uskutečňováno.

Na Štědrý den odpoledne je připravena vigilie pro děti, ve 21 hodin pak tradiční mše svatá. Na Hod Boží i na svátek sv. Štěpána je uskutečňována mše svatá jak v českém, tak i v anglickém jazyce. Na závěr starého i na začátek nového občanského roku probíhá při kostele mše svatá v anglickém i českém jazyce. V kostele Nanebevzetí Panny Marie je slavena 3. ledna titulární slavnost Továřstva Ježíšova, a to slavnost Nejsvětějšího jména Ježíš, dostupná je opět v českém i anglickém jazyce. Během doby vánoční je

---

¹⁴⁶ ZEMANOVÁ, Veronika. Rozhovor s Lucií Kleinovou (radní VKH) ze dne 20.2. 2019.

¹⁴⁷ ZEMANOVÁ, Veronika. Rozhovor s Filipem Pražákem ze dne 10.2. 2019.

možno navštívit také nedělní mši svatou na slavnost Zjevení Páně, o týden později pak mši na svátek Křtu Páně.

2.4.3. Doba postní

Začátek doby postní, připadající na středu, kdy běžně probíhá studentská mše, je při kostele den s ohromnou návštěvností. Pro popelec na Popeleční středu si totiž přichází studenti i farníci, kteří běžně navštěvují zejména nedělní mši svatou. Dochází tedy k náhlé velké koncentraci lidí. Při nedostatku kněží jsou mnohdy udělením popelce pověřeni i přítomní ministranti.¹⁴⁸ Během doby postní je ve farnosti čten pašijový příběh a před večerní mší svatou probíhají také pobožnosti křížové cesty. Vybraní studenti s mikrofonem chodí od zastavení k zastavení a předčítají. Zbytek příchozích sedí v lavicích, naslouchají a meditují. Zpestřením je také noční křížová cesta, které se účastní desítky studentů. Na Květnou neděli probíhá žehnání ratolestí. Duchovní s ministranty pak vchází hlavními dveřmi průvodem do kostela směrem k oltáři a mávají kočičkami.

2.4.4. Svatý týden

Křížová cesta je v tomto týdnu ve farnosti organizována zejména v úterý či středu, kdy mnoho studentů ještě neodjelo do svých rodišť. Na Zelený čtvrtek je umožněna adorace v Getsemanské zahradě. Velkopáteční obřady jsou doprovázeny adorací svatého kříže. Bílá sobota je charakteristická tradiční velikonoční vigilií. Do zhasnutého kostela vchází duchovní se zapálenou svící a připalují svíce přítomného lidu. Oheň se pravidelně začíná připalovat směrem od kůru. Celá událost probíhá v potměném kostele. Na Neděli Zmrtvýchvstání Páně lidé nosí do kostela vejce a mazance, které jsou kladeny na připravený stůl před oltář. Po mši jsou pak tyto pokrmy požehnány a farníci je během Velikonočního pondělí společně v rodinách po krátké modlitbě konzumují.¹⁴⁹

2.4.5. Doba velikonoční

Na Velikonoční pondělí se nekoná studentská mše svatá. Do kostela na tradiční mši svatou chodí hlavně farníci z blízkého okolí. Ministranti si na mši mnohdy nosí pomlázku a přítomné ženy vyšlehají. Odměnou jim bývají připravená zdobená

---

¹⁴⁸ ZEMANOVÁ, Veronika. Rozhovor s Petrem Benčíkem ze dne 7.2. 2019.

¹⁴⁹ ZEMANOVÁ, Veronika. Rozhovor s Petrem Benčíkem ze dne 7.2. 2019.

velikonoční vejce. Lidé pak v domácnostech konzumují potraviny, které si nechali během nedělní mše požehnat. Na slavnost Seslání Ducha Svatého probíhá ve farnosti pravidelně biřmování.

2.4.6. Liturgické mezidobí

V mezidobí se kostel Nanebevzetí Panny Marie připojuje k celorepublikové akci Noc kostelů. S prováděním a organizací pomáhají mladí dobrovolníci ze společenství Živé kameny. Zvykem je na začátku října konání studentské zahajovací mše, které se účastní i biskup brněnský. V listopadu je možno připojit se k akci Noční růžencová pouť. Oficiální akcí na konec liturgického roku je pořádání Církevního Silvestru, pod vedením VKH. Událost má každý rok své originální téma, vítány jsou i kostýmy. Někteří studenti považují toto hodování a převlékání do kostýmů také za masopustní oslavu před začátkem doby adventní.

2.4.7. Poutě

Noční růžencová pouť, uskutečňována převážně v listopadu je významnou poutí farnosti. Pouť je vedena studentským kaplanem Ladislavem Noskem. Zájemci se svíčkami se schází ve večerních hodinách v Řečkovících a jdou do Zamilovaného hájku. Pouť má několik zastavení, příležitostí k vyznání i hlubokému ztišení.

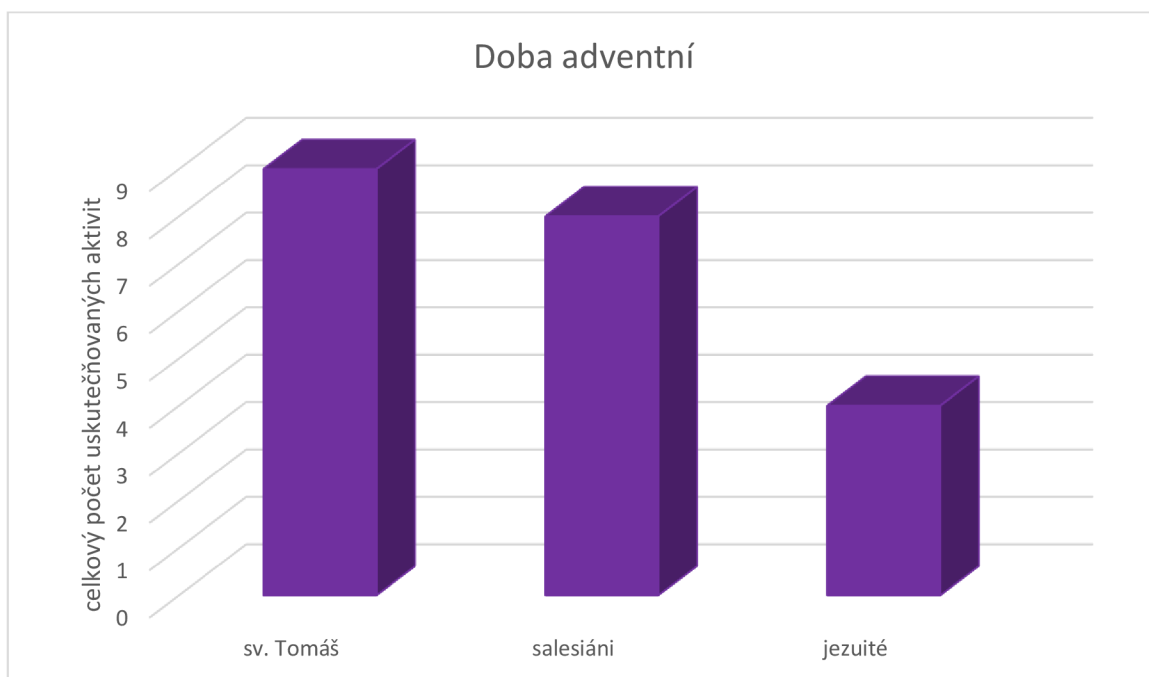
Během roku je také organizováno několik křížových cest Studentským centrem. Mladí lidé vyjíždí na poutní místa po České republice, kde prožívají modlitby a utužují svá společenství.

3. SROVNÁNÍ LIDOVÉ ZBOŽNOSTI V JEDNOTLIVÝCH FARNOSTECH

V následující kapitole jsou stručně shrnuty a srovnány formy lidové zbožnosti ve vybraných farnostech dle jednotlivých období liturgického roku. Jednotlivá období jsou pro přehlednost doplněna jednoduchými grafy, které na první pohled informují o tom, která farnost je v daném období v uskutečňování lidové zbožnosti nejvíce aktivní.

Doba adventní

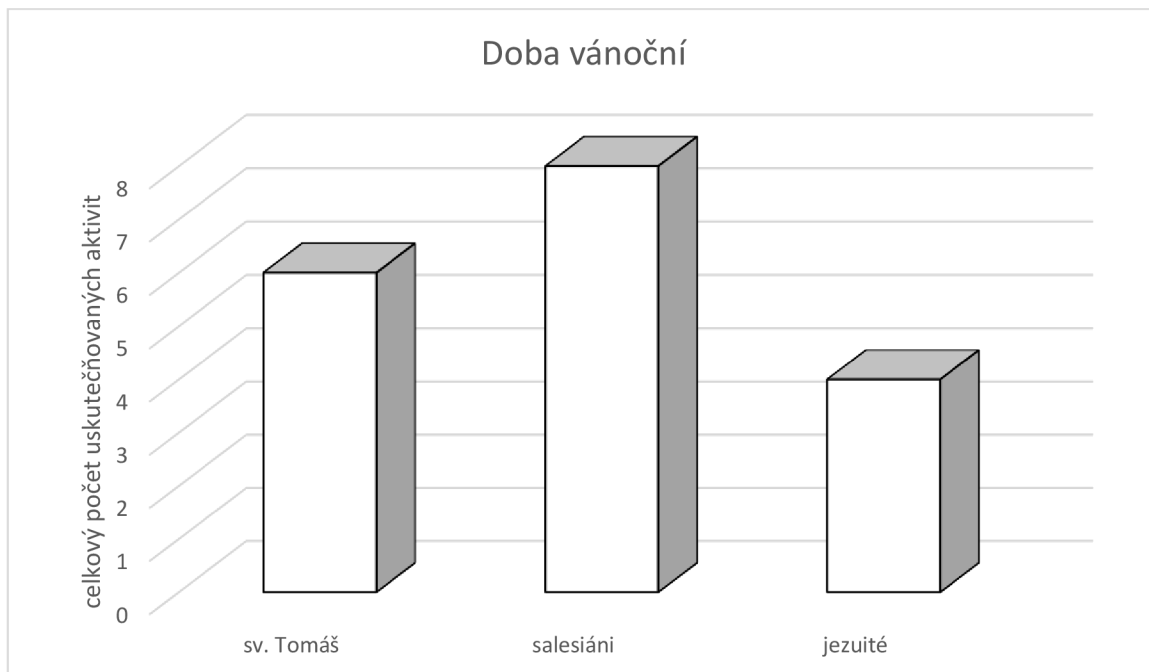
Jako nejaktivnější se v době adventní jeví kostel sv. Tomáše, kterému sekunduje farnost Žabovřesky. Shodně ve všech farnostech probíhají roráty, žehnání adventních věnců, Mikulášská nadílka, možnost odebrání Betlémského světla a návštěvy farníků na nedaleko se odehrávajících adventních trzích. Jako v jediné je ve farnosti u kostela sv. Tomáše pěkný zvyk výroby nebeských adventních Jeruzalémů a pečení vánočních perníčků.

Doba vánoční

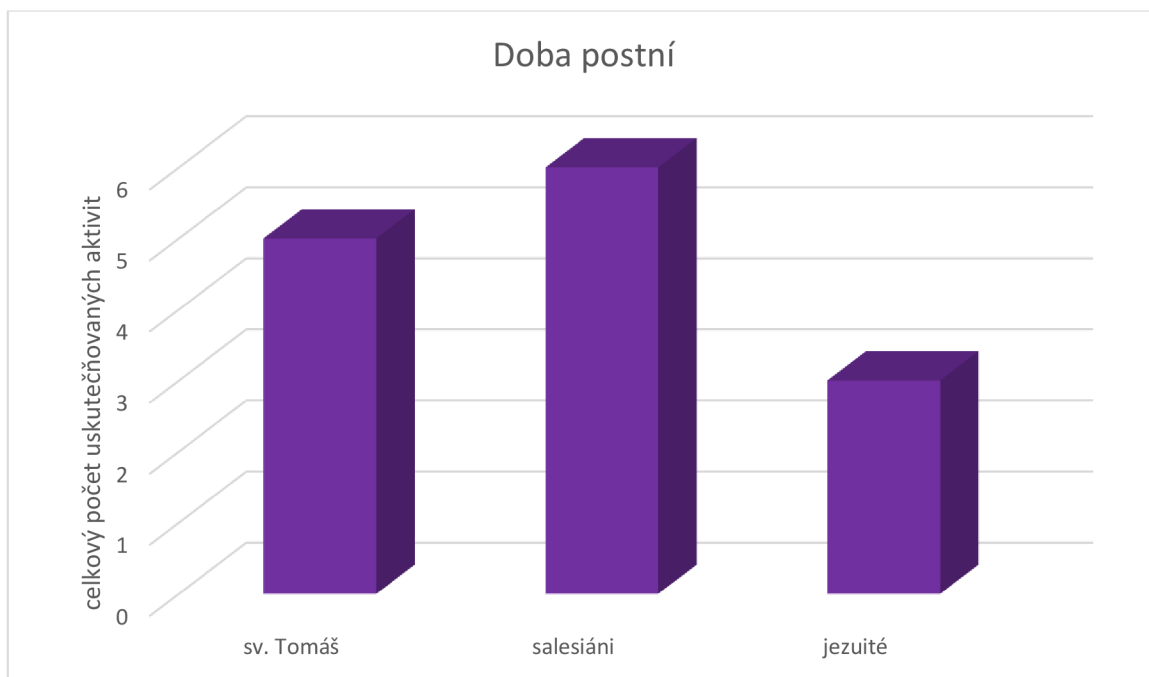
V době vánoční se shodně ve všech farnostech odehrává předávání Betlémského světla, výstava betléma, tříkrálová koleda a obnova manželských slibů. Vzdávání díky a modlitby u štědrovečerní večeře probíhají v jednotlivých rodinách různě. Nejbohatším programem se v době adventní pyšní farnost Žabovřesky, která jako jediná nabízí například návštěvu živého betléma, vánoční chvály či žehnání hromničních svící. Jako

jediná farnost Žabovřesky také mimo žehnání křídy, vody a kadidla žehná zlato a sůl. Karneval se odehrává ve farnosti u sv. Tomáše i v Žabovřeskách. Farnost u sv. Tomáše pak jako jediná nabízí Svatoblažské požehnání před nemocí, kostel u jezuitů pak jako jediný vánoční vigilie.

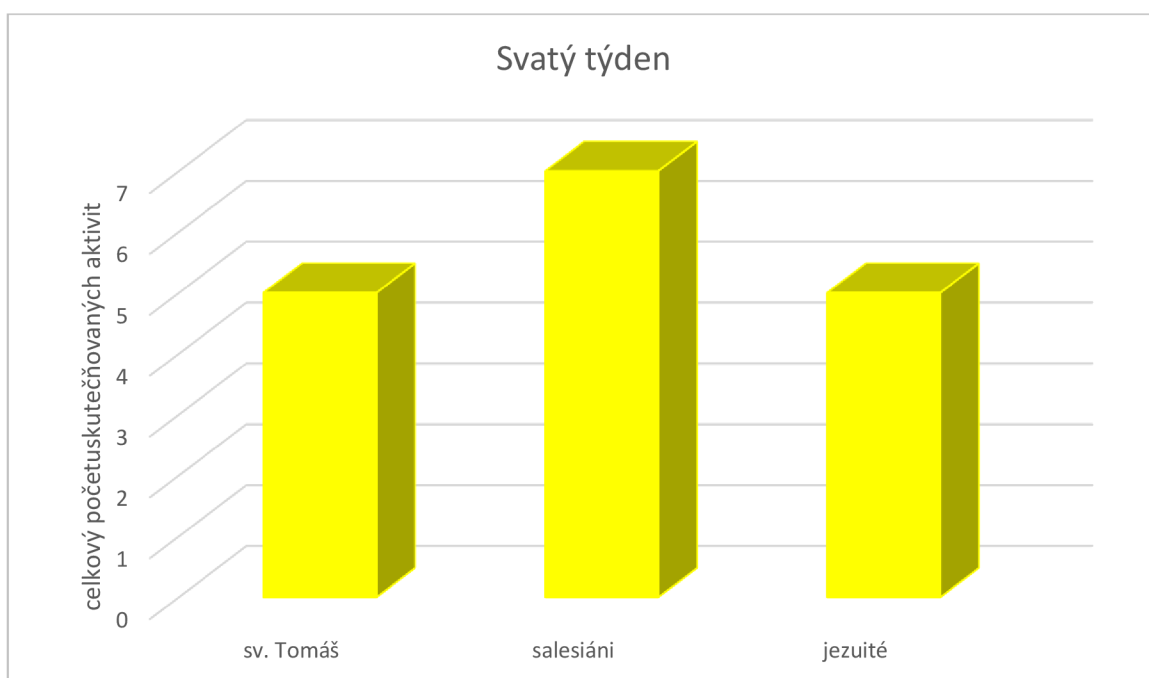
Doba postní

Vybrané farnosti se v době postní shodují v pobožnostech křížové cesty, v žehnání ratolestí a následným průvodem na Květnou neděli a pašijemi, které se v jednotlivých farnostech čtou či zpívají. I v době postní se z vybraných farností právě farnost Žabovřesky prezentuje největším množstvím lidové zbožnosti. Klub maminek zde organizuje vynášení Moreny, tento zvyk vynášení zimy a vítání jara v žádné další vybrané farnosti neprobíhá. Další takovouto ojedinělou formou zbožnosti je sederová večeře pro děti z náboženství. Shodně se v Žabovřeskách i v kostele sv. Tomáše objevují postničky, které jsou orientovány jak na děti, tak na dospělé. Jako jediná se farnost při kostele sv. Tomáše v době postní zapojuje do misijního jarmarku.

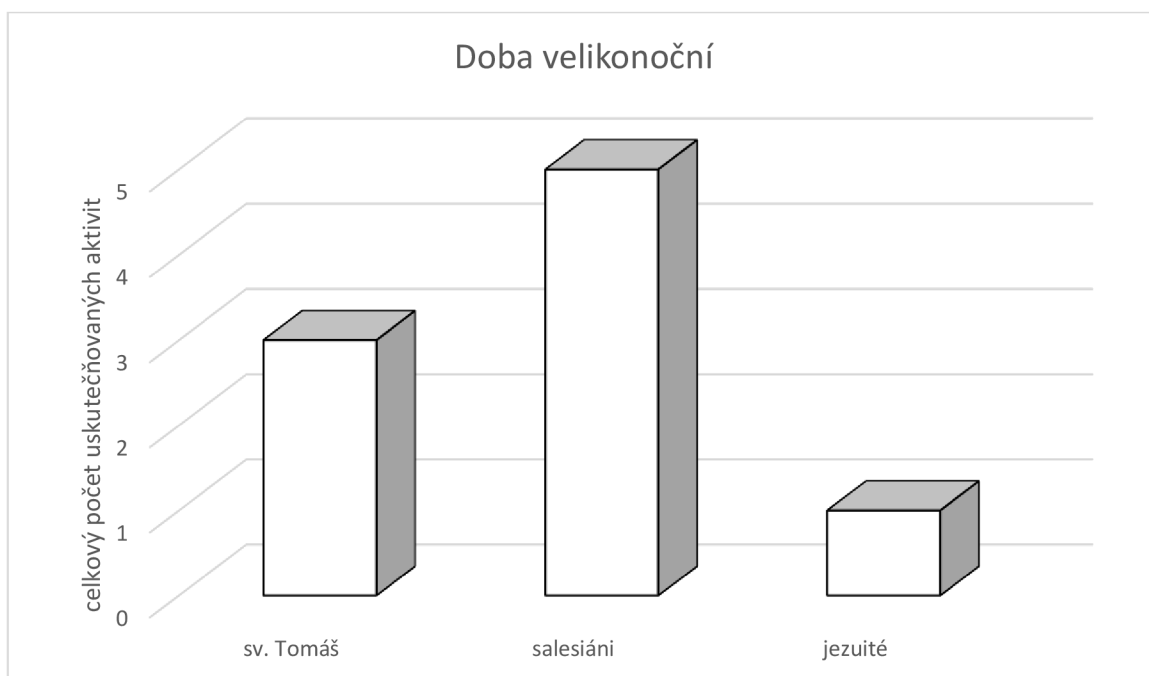
Svatý týden

Všechny zkoumané farnosti se v tomto týdnu shodují ve všech podstatných bodech nejvýznamnějšího týdne liturgického roku. Jedná se o adoraci v Getsemanské zahradě (která se liší zdobením místa, ne však praxí), dále probíhají křížové cesty, adorace svatého kříže, velikonoční vigilie včetně žehnání ohně na Bílou sobotu a oblíbené žehnání pokrmů. Ve farnosti Žabovřesky se navíc uskutečňuje společné velikonoční tvoření.

Doba velikonoční

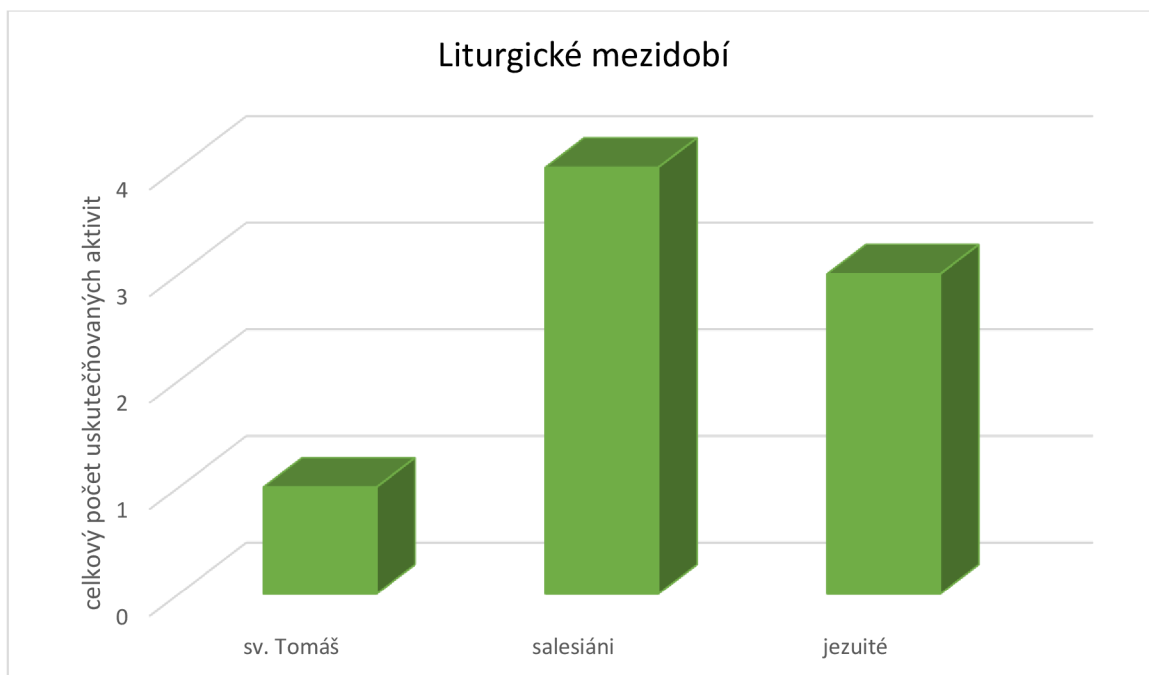
Jedinou formou zbožnosti, ve které se shodují všechny zkoumané farnosti je pomlázka na Velikonoční pondělí. Jednotliví farníci v jednotlivých farnostech označují pomlázku různě, setkáváme se také s pojmy tatar či mrskačka. Zejména k jezuitům dochází studenti z celé České republiky, nedá se tedy označit jen jediný pojem, který by v Brně bylo zvykem užívat. Převaha studentů je také možným faktorem, který zapříčiňuje v době velikonoční menší aktivitu farnosti. Studenti odjíždí do svých rodišť a návštěvnost není velká. Farnost u sv. Tomáše a farnost Žabovřesky se pak shoduje v konání svatodušní novény a májových pobožností. Salesiáni pak navíc v době velikonoční pořádají tradiční Letniční slavnost pro děti a svatodušní vigilií.

Liturgické mezidobí

V posledních letech se již stalo zvykem ve farnostech zapojovat se do Noci kostelů. Ani u analyzovaných farností v této práci to není výjimkou. Pravidelně dochází ke stmelení velkých skupin lidí, kteří dělají, co je v jejich silách, aby zajímavě a důstojně představili „svůj“ kostel návštěvníkům. Ve farnosti Žabovřesky dále probíhá velmi oblíbená svatomartinská slavnost, charitativní akce misijní koláč a žehnání křížů. Všechny uvedené formy zbožnosti se odehrávají jen v této farnosti. Kostel u jezuitů se pak jako jediný vyznačuje uskutečňováním Růžencové poutě a oslav církevního Silvestru, který organizuje VKH.

Poutě

Jedinou poutní shodou ve všech farnostech je pěkný zvyk jezdit po vybraných duchovních místech po České republice. Tyto poutě probíhají ve všech farnostech podobně – je objednan autobus, cestou jsou předčítány zajímavosti o cílové destinaci. Pouť zpravidla vrcholí bohoslužbou na daném místě. Lidé z farnosti při kostele sv. Tomáše i lidé z farnosti v Žabovřeskách se pravidelně rádi účastní diecézní poutě rodin a mají svou tradici v pouti na Vranov u Brna. Tato pouť však neprobíhá ve společném termínu.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo definování základních pojmů farnost, lidová zbožnost a liturgický rok. Tento cíl byl s použitím uvedené literatury zdárně naplněn. Hlavním cílem praktické části diplomové práce byl pak pokus o zmapování uskutečňované lidové zbožnosti ve třech vybraných farnostech, kterými jsou farnost při kostele sv. Tomáše, farnost Žabovřesky a studentská farnost při kostele Nanebevzetí Panny Marie a následná komparace reálně uskutečňovaných forem lidové zbožnosti. Tohoto cíle bylo dosaženo pomocí osobních rozhovorů s farníky a pravidelnými návštěvníky farností, ve farnostech u sv. Tomáše a Žabovřeskách pak také přečtením velkého množství dostupných farních zpravodajů, farních kronik a kvalitně zpracovaných informačních kanálů, jako byly například webové stránky těchto farností.

Účelem sepsání práce byla také snaha zmapovat formy lidové zbožnosti v jednotlivých farnostech tak, jak jsou uzpůsobovány a cíleny na člověka v jeho jednotlivých stádiích života. Výsledkem je ucelený souhrn informací pro žáky, studenty i dospělé. Dle predikovaných předpokladů tak lze potvrdit, že mladším dětem je dle zjištěných dat doporučena farnost v Žabovřeskách, studentům farnost při kostele Nanebevzetí Panny Marie a dospělým, kteří například hledají intelektuálně laděnou farnost, by mohla být blízká farnost při kostele sv. Tomáše.

Obecně lze v závěru s přihlédnutím k získaným datům konstatovat několik skutečností. Dotazovaní farníci příliš nerozlišují mezi zbožností a pastoračními aktivitami. Právě tyto pastorační aktivity jsou ve farnostech navštěvovány i organizovány mnohem častěji. Mnoho forem lidové zbožnosti má své kořeny ve středověku a v době baroka. Lidé v této době žili odlišný život víry i odlišný praktický život, který stavěl na zemědělském a řemeslném způsobu života. Je tedy pochopitelné, že současný život lidí v 21. století, ovlivněných průmyslovou dobou, osvícenstvím i moderními technologiemi se vůči těmto formám lidové zbožnosti staví kriticky. Mnoho zvyků dokonce vymizelo úplně. Lidé už nespojují zvyky s tradičními magickými představami, které dávají podněty k magickým praktikám. V současnosti je pro mnoho lidí mimopracovní volno zcela zaplněno díky široké nabídce zábavy zprostředkované sdělovacími prostředky. Moderního člověka dnes již nenapadne chránit svůj dům před požárem ohořelým dřívkem přineseným na Hromnice z kostela. Je otázkou, do jaké míry lze v současnosti

mluvit o krizi lidové zbožnosti a lidových náboženských zvyků. Domnívám se, že obnova těchto zvyků je teď úkolem pastorače, která snad v projevech lidové zbožnosti znovu dokáže nalézt cenné jádro. Zásada církve o ustavičném obnovování jistě platí nejen pro úřední liturgii, ale i pro mnoho projevů lidové zbožnosti. Právě lidová zbožnost může oficiální liturgii během roku kvalitně doplňovat, obohacovat a přispívat k růstu víry. Stále je mnoho zvyků, které se ve všech farnostech drží (např. tříkrálové kolední zvyky). V neposlední řadě jsou důležité i nové impulzy, které vycházejí z řad mladých lidí (např. poutě mládeže, křížové cesty). Na rozdíl od svátostné liturgie však konkrétní projevy lidové zbožnosti nemají charakter trvalých a podstatných projevů církve. Proto záleží na svobodném rozhodnutí každého křesťana, kterou zbožnost, jakým způsobem a do jaké míry ve svém duchovním životě využije.

SEZNAM LITERATURY

Prameny

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad. 15. vyd., (3. opr. vyd.). Praha: Česká biblická společnost, 2006. ISBN 80-85810-41-7.

BOSCO, Jan. *Stanovy a pravidla Společnosti svatého Františka Saleského*. Vydání druhé. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1077-1.

Codex Iuris Canonici 1917. Benedikt XV., Friburg: B. Herder, 1918.

Kodex kanonického práva 1983: Úřední znění textu a překlad do češtiny: Latinsko-české vyd. s věc. rejstř. Praha: Zvon, 1994.

Stanovy Vysokoškolského katolického hnutí Česká republika, z.s.

ŠLÉGR, Jan, ed. *Český misál*. V Kostelním Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015. ISBN 978-80-7195-810-9.

Dokumenty církve

Direktář o lidové zbožnosti a liturgii: směrnice a zásady. Kostelní Vydří:

Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-152-0.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-438-5.

Zdroje

230 let farnosti u kostela sv. Tomáše v Brně. Brno: Ivo Sperát, 2014. ISBN 978-80-87542-13-2.

BERGER, Rupert. *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-965-2.

BÍLEK, Jiří. *Brněnské kostely: [32 brněnských kostelů ve 230 fotografiích] = Churches of Brno: [32 churches of Brno in 230 photographs] = Brünner Kirchen: [32 Brünner Kirchen in 230 Photographien*. Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-86953-06-8.

BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. III. díl, III. svazek, Řeholní klerikové*. Praha: Libri, 2008. ISBN 80-7277-084-5.

FROLEC, Václav. *Vánoce v české kultuře*. Vyd. 3. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 80-7021-511-9.

GERBRICH, Josef, Jiří DOFFEK a Jana SAŇOVÁ. *Katalog brněnské diecéze: neproměnná část*. Brno: Biskupství brněnské, 2007. ISBN 978-80-254-0298-6.

GÓRECKI, Edward. *Církev se uskutečňuje ve farnosti: kanonicko-pastorační příručka pro duchovní a laiky*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1996.

HOJDA, Jan. *Farnost na přelomu století: teologická reflexe: [sborník přednášek]*. Svitavy: Trinitas, 2000. Studium. ISBN 80-86036-47-2.

KRČMÁŘ, Luděk. *Lidová zbožnost na Plzeňsku*. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2017. ISBN 978-80-7247-139-3.

MARTINEK, Michael. *Přehled křesťanských církví a jejich aktivit v ČR*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1116-7.

MRÁČEK, František. *Eucharistické zázraky*. I. vydání. Praha: Věrité, 2007. ISBN 978-80-900843-7-7.

NEŠPOR, Petr a Jaroslava DOLEŽELOVÁ, ed. *Brněnská diecéze 1777-2007: historie a současnost: sborník příspěvků ze symposia na Biskupském gymnáziu v Brně 10.11.2007*. Brno: Studio Arx, 2007. ISBN 978-80-86665-04-7.

PAVEL. *Evangelii nuntiandi: apoštolská exhortace Pavla VI.: hlásání evangelia z 8. prosince 1975*. 2. opr. vyd. Praha: Zvon, 1990. ISBN 80-7113-159-8.

POLC, Jaroslav. *Posvátná liturgie*. Řím: Křesťanská akademie, 1981.

RAHNER, Karl a Herbert VORGRIMLER. *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009, ISBN 978-80-7021-934-8.

RICHTER, Klemens. *Liturgie a život: co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie*. Praha: Vyšehrad, 1996. ISBN 80-7021-140-7.

SOUČEK, Josef Bohumil. *Řecko český slovník k Novému zákonu*. Praha: Komenského evangelická teologická fakulta, 1973.

VONDRUŠKA, Vlastimil. *Církevní rok a lidové obyčeje aneb kalendárium světců a světic, mučedníků a mučednic, pojednávající o víře českého lidu k nim, jakož i o liturgii katolické*. České Budějovice: Dona, 1991. ISBN 80-85463-03-2.

VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015. ISBN 978-80-243-6761-3.

Elektronické zdroje

Biskupství brněnské. *Biskupství brněnské: oficiální stránky brněnské diecéze* [online]. [cit. 2018-10-21]. Dostupné z: <https://www.biskupstvi.cz/katalog/dekanstvi.php?kod=1>

ACTA České biskupské konference [online]. [cit. 2019-01-30]. Dostupné z: <http://cirkev.ecpaper.cz/acta-cbk-11-2016/data/acta-cbk-11-2016.pdf>

SEZNAM ZKRATEK

AA - *Apostolicam actuositatem* – Dekret o apoštolátu laiků

CIC - *Codex iuris canonici* – Kodex kanonického práva

ChD - *Christus Dominus* – Dekret o pastýřské službě biskupů v církvi

GS - *Gaudium et spes* – Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě

LG - *Lumen gentium* – Věřoučná konstituce o církvi

SC - *Sacrosanctum concilium* – Konstituce o posvátné liturgii

VKH – Vysokoškolské katolické hnutí